

YENİ

KAFKAS

A D R E S

Moda Halis ef. Sokak
No. 8
Kadıköy - İstanbul
Telefon : 36 10 94

Sahip ve Başyazarı
Dr. VASFİ GÜSAR
Neşriyat Müdürü
MEHMET KETEV

ABONE ŞARTLARI

Seneliği : 9 Lira

Yabancı memleketlere

15 Lira

Fiatı : 150 Kuruş

Yıl 2. Sayı 12

İki ayda bir çıkar. Siyasî, Tarihî, Edebî

KASIM - ARALIK 1958

İÇİNDEKİLER

Büyük İnsan Papa Pius XII

Rus ihtilâlinin çatıştığı yollarda Kuzey Kafkas fırkası

Kabilecilik ve Psikopatlar

Büyük İsviçreli âlime tazim

Çerkeslerde terbiye adet ve içtimai hayat

Büyükleri hatırlayalım: Sultan Kaytbay

Mansurati Temirbolat

General Musa Kundukhov'un hatıraları

Deli Irmak (hikâye)

Bir azda gülelim

İzmir hatıralarım

Haberler

Neşriyat

Yeni Kafkas

Aytek NAMİTOK

Dr. VASFİ GÜSAR

Habibe ERKAN

Z. Jabagi BAJ

Şeyh Zahit GÜSAR

ARSLAN

Çeviren: Murat YAĞAN

Avukat Aysel ALPSAL

Derleyen: Mehmet KETEV

Dr. Hilmi TUĞUJ

★ ★

★ ★

BÜYÜK İNSAN PİUS XII

Papa Pius XII, 82 yaşında olduğu halde 9. 10. 1958 sabahı saat 3,52 de Roma dışındaki vilasında hayata gözlerini yumdu. Ölümü ile hıristiyan katolik âlemi ve hürriyete susamış mazlum milletler büyük bir kayıba uğradı.

Asıl adı Öjen Paçelli (Eugene Pacelli) olan Pius, mütevazı, kıbar, her sınıf halk ile temas etmeği, dertlerle alakalanmağı, sever, temiz ruhlu bir insandı. Beş yabancı dili gayet güzel konuşurdu. Papa hukuk tahsili yapmış, doktora vermiş, Hukuk profesörü olmuş, fakat ruhani mesleke girerek din adamı olmuş, on senede kardinallık yaptıktan sonra 1939 yılında, ikinci dünya harbinden bir az evvel Papa intihap edilmisti.

Papa, kıymet verdiği insaniyete sosyal bir karakter vermeye çok çalışan ve muvaffak olan bir insandı. Hürriyet ve sulh sembolü idi. Lâikliğin katolik bulunmasına aykırı olmadığını daima tebarüz ettirdi.

İnsanlarda riya, şek ve şüphenin hâkim olduğu bu maddi ve fena asırda; insanlığın hâlâ mevcut bulunduğunu göstermeye, anlatmaya çalışır, mazlum ve baskı altında inleyen milletlerin ergeç kurtulacağına hiç sarsılmayan bir inanç taşırdı. İkinci dünya savaşının çıkmamasına bir hayli çalışmış, dünyanın kanlı bir harbe sürüklendiğini görmüş ve her tarafa mesajlarla tehlikeli vaziyeti izaha çalışmış, fakat muvaffak olamamıştı.

Sovyetlerin bir doktrin olarak din alemini red ve takbih etmesi bakımından tabiidirki papada komünistlere karşı cephe almıştı. Fakat işçi sınıfının komünizmden kurtulmasının çaresinin içtimai reformlarda, değişikliklerde olduğunu anlamış ve bu itibarla bu sınıfın meşru haklarını elde etmeleri için onlara destek olmuştur.

Rusyada ve demir perde gerisinde baskı altında, ölüm kamplarında inleyen mâsum ve mazlum milletleri sözleriyle, nasihatları ile, gönül almasıyla Vatıkanda kurduğu radyo merkeği ile manevî hizmetlerde bulunur, âtiye iyi bir nazarla bakmalarını, kurtulma ümitlerinin kesilmemesini ister, halâs çarelerini düşünürdü. Bu itibarla komünist tehakkümüne kar-

şı açıktan açığa cephe alarak mücadeleye girişmişti.

Totaliter şekilde idare edilen faşist rejimleri sevmez, milletlerin serbest ve hür yaşamalarını, meşru savunmalarını daima doğru bulurdu.

Papa; katolik kiliselerini münevver ve açık fikirli insanlarla yüksek seviyeye ulaştırmış, asırlarca değişmeyen Papasların kıyafetlerini zamanın şartlarına ve muhitin icaplarına göre ayarlamıştır.

Papa Pius XII. İnsaniyet gayesinin her şeyden üstün olduğunu, buna hizmet hususunun gerekliliğini mesajlarla aşılamağa çalışıyor, fiiliyatta ön ayak oluyordu. Bu meydana:

İkinci dünya savaşı akıbinde İtalyadaki Şimali Kafkasya muhacırı çerkesler, felâket ve güç şartlar altında elim bir vaziyette bulunuyorlardı. İtalyada bulunan bir çerkes genci, Romadan Ürdüne gidiyor, Çerkesleri çok seven ve annesi çerkes bulunan Kral Abdullahtan Çerkes mültecilerine yardım ricasında bulunuyor. Kral müracatı iyi karşılıyor. Ancak deniz ve hava yolile getirmenin imkânsızlığını belirtiyor. Ürdüne geldiklerinde her türlü yardımın yapılacağını vadediyor. (O esnada İngiltere ve Amerika Sovyet Rusya ile müttefik bulunuyorlar ve Avusturyada bulunan binlerce Şimali kafkasyalı Sovyet vatandaşdır diye Rusların isteği üzerine Ruslara teslim etmiş ve Rusyada çoluklu, çocuklu kurşuna dizilmiş bulunuyorlardı. İtalyadaki Şimali Kafkasyalılar ve Kral Abdullah bu hale vakıftı ve yolda bunların Ruslara teslim edileceğine kani idi.)

Çerkes gencinin Papaya müracaatı aklına geliyor ve bu husus için Papa Pius a baş vuruyor. Papa hiç çekinmeden bu müracaatı kabul ile mültecilerin hava yolile Ürdüne geçirilmelerini tensip ediyor ve yol masraflarını kendi ödeyerek 60 kişiden fazla olan bu mültecileri Romadan Ammana naklediyor.

Din ve mezhep farkı gözetmeksizin insanlığın büyük dostu olarak anılan ve tarihe Büyük Papa adile geçen Papa Pius XII nin bu fazilet ve iyiliğini Şimali Kafkasyalılar hiç unutmuyor, güzel hatıralarını taziz ediyorlar.

Yeni Kafkas

Rus İhtilâlinin çatıştığı yollarda Kuzey Kafkas fırkası

Aytek NAMİTOK

Bundan 41 sene evvel yani 1917 yılı Petroğ-
rad'da idim. sabahleyin gazetemi açtığım zaman bü-
yük bir başlık altında (Kerenski) hükümetini devir-
mek ve yerine kuvvetli bir askeri idare kurmak için
Rus orduları kumandanı General Korniloff ile di-
ğer generallerden Denikin, Erdelli ve Markoff'un bir
Hükümet darbesi tertip ettiklerini öğrendim. Bir kol
ordu, general Krimoff'un emrile Petrograd üzerine
yürüyordu ve Kafkas askeri fırkası hükümet merke-
zinin kapusu önünde bulunuyordu.

Kafkas fırkası bilindiği gibi bilhassa Şimali Kaf-
kasyalılardan teşekkül etmişti. Bu esnada ben Şimali
Kafkasya merkez komitesi tarafından Petrograda mu-
rahas olarak gönderilmiş bulunuyordum. Bana ağır
ve acele bir yazifenin düştüğünü anlamakta güçlük
çekmedim. Biliyordumki Kafkas milletleri kendi ço-
cuklarını askeri bir maceraya sokup karşı ve muhalif
bir şekilde hareketlerine müsaade etmiyeceklerdi.
Kendi fırkalarının rus dahili harplarına karışmasını
istemiyorlardı. Petrograd'da bir müslüman komitesi
vardı. Bu komite 1917 nisanında Moskovada topla-
nan «Rusya müslümanları kongresi» tarafından se-
çilmişti. Şimali Kafkasyalılar bu müslüman komite-
sine dahil değillerdi. Bununla beraber dahil olmadı-
ğımız bu komitenin Başkanı ile temas etmek ihtiya-
cını duydum. Bu komitenin Başkanı Şimali Kafkas-
yanın Oset (Asetin) dalından Ahmet Tsalikati adı-
nda bir zat idi. Ahmet Tsalikati Şimali Kafkasyayı
temsil etmiyordu. Fakat müslüman olması dolayısıyla
komitede bulunuyor ve bu komiteyi teşkilatlandırı-
yordu. Vaziyetin ciddiliğini göz önüne alarak temasa
geçtim.

Ahmet Tsalikati ile muhaveremizde hemen mu-
tabık kaldık ve Kafkas fırkasının hareketinin derhal
durdurulması ve bu mesele için hükümetle temas ka-
rarı verildi. Kerenski hükümeti zaif idi. Kafkas fır-
kasının durdurulması hakkındaki düşüncelerimizi can
kurtaran gibi düşünerek hemen kabul etti ve acele
olarak bizim emrimize üç vagon tahsis etti. Kerenski
hükümetinin Baş Bakan yardımcısı (Nikraseff) im-
zası ile bütün askeri ve sivil idarenin bizlere yardım-
da bulunması hakkında da bir emir alındı.

Şehir panik halinde idi. Kafkas fırkası adı, ce-
saret ve disiplin ile şöhret almış efsanevi bir kudrete
sahip bir fırka telekki ediliyor, Bolşevik propagan-
dası ile maneviyatı sarsılmış halka dehşet hissi telkin

ediyordu. Binlerce amele şehri korumak ve askere
karşı müdafaa etmek üzere barikadlar yapmışlar, ka-
nallar, evlerin üstlerine mitralyözler koymuşlardı.
Ağır ve meşum bir hava korku ve endişeli şehri bulut
gibi kaplamıştı.

Trenle Petrogradın Baltık istasyonuna girme-
den evvel bizlere iltihak etmelerini doğru gördüğü-
müz Kafkas fırkası zabitlerinden bir kaç kişiyi yanı-
mıza aldık. Bunlar bize irtibat zabiti vazifesi göre-
ceklerdir. Bunlarda Gürcü Prens Maçabelli ve Dad-
yani idiler. Arkalarından merhum Şeyh Şamilin ak-
rabasından Zeki Şamil'ide aldık. Bu son zat sivil idi.

Trenimiz müşkülata maruz kalmaksızın yol alı-
yor ve Petrograda on kilometre mesafede bulunan
(Susanino) istasyonuna geliyor. Bu saha tamamen boş
ve bitaraf vaziyette idi. Ormanlar halinde ve içinde
canlı bir mahluk yoktu. Evet Susanino istasyonu ace-
le tahliye edilmişti. Telgraf makinesi kendi kendine
işliyor, telgraf şeritleri makine etrafında bir yığın ha-
linde her tarafı kaplıyordu. Telefon etmek istediği-
miz yerlerden hiç bir cevap alamıyorduk. Trende on-
dan ileri gidemiyecekti. Çünkü raylar sökülümüş, tah-
rip edilmişti. Petrograd ile Susanino arasında iki gün
mekik dokuduk. Arkadaşlarımızı Petrograda bırak-
tık ve Ahmet Tsalikati ile ben kendi işlerimize de-
vam ettik.

Üçüncü gün güneş batarken Susanino istasyo-
nunda ne yapacağımızı düşünürken ağır ilerleyen bir
lokomotifin bizlere doğru geldiğini gördük. Tren hat-
tı üzerinde yaya olarak karşılamaya gittik. Yaklaş-
tığımız zaman lokomotifi başları kalpaklı bir yığın
askerlerle dolu gördük. Bunların Kafkaslı oldukları-
nı hemen anladık. İngiliz piştarları idi. Amirleri bir
Rus zabiti, iki sivil geç vakitte raylar üstünde görün-
ce lokomotiftan atladı ve şüpheli bir nazarla ve he-
yecanla bizim kim olduğumuzu sordu. Biz Şimali
Kafkasyalı murahasslar olduğumuzu ve fırka kuman-
danını görerek vaziyeti bildirmek istediğimizi söyle-
dik. Rus zabiti:

«Bildirecek bir şey yok. Bizim Petrograd üye-
rine yürümemizin sebebini biliyorum» dedi ve: «İlk
dala Kerenskiyi asacağız» diyerek elindeki kamçıyı
ile yanımızdaki bir ağacı gösterdi.

İngüz Kafkas askerleri yanımıza yanaşmak ve
konuşmamızı dinlemek istediler. Fakat Rus zabiti;
askeri bir şiddetle onları uzaklaştırdı. Bir netice ala-

madan Susanino da bekleyen trenimize döndük. Zabitte gece olduğu için lokomotifi ile geri gitti.

O gece, istasyonumuzdan trenin geldiği istikamette bulunan yakın istasyona telefon ederek münasebet temin ettik. Bu muhaveremizde ertesi günü bir trenin bizi almak üzere geleceğini ve Çeçen-İnguş tugay kumandanına götüreceğini söyledi. Hakikaten ertesi sabah tren İstasyonumuza geldi ve bizi alıp bir istasyona götürdü. Derhal bizim kompartımana sağlam, iri yapılı, gürbüz ve açık alınlı ve insana yakın bir albay geldi. Bu zat Aslanbek Ketey idi. Çeçen-İnguş Tugay kumandanı. Vaziyeti ona izah ettik: «Kornilof hükümet darbesiyle (komplosu) düştü. Kendisi ve diğer generaller tevkif edildiler. General Krimoff işin fenalığını anlayınca intihar etti. Kafkas fırkası belki Petrograda girecek, belkide Kerenski hükümetinde devirecek. Fakat Petrograda girerlerse fırkada yaşayan zi hayat insan kalmıyacak. Çünkü yüz bin amele silahlı olarak şehri müdafaa kararındadırlar» dedim. Albay Ketey mütehassıs olarak bize:

«Bizim küçük halkımız ufak bir halıyı doldurabilir. Büyük Rus kitlesi karşısında dahili harplara karışamaz».

Dedi. Yalnız başına karar veremezdi. Netekim vazifede devamımızı ve diğer kumandanlarla konuşmamızı istedi. Bu zaten bizimde arzumuzdu. Bunun üzerine Albay (Mussalay) ı gördük. Kendisi Dağıstan Tugay kumandanı idi. Ve Çenovo istasyonuna kadar gitmeyi kararlaştırdık. Bu istasyon Petrograddan yüz kilometre uzakta idi. Kafkas fırkası kumandanı, erkânı harbiyesiyle bu istasyonda idiler. Çerkes Tugayda burada bulunuyordu. Çenovo ya varışımızı haber almışlardı. Bizi birinci sınıf bir vagona davet ettiler. Orada Çerkes Tugay kumandanı Albay Sultan Krimgirey, Albay Prens Çavçavadze ve diğer yüksek rütbeli zabıtlar bulunuyordu.

Sultan Krimgirey aynı zamanda sovyet fırkası reisi idi. (Rus ihtilâlinde sonra bütün orduda askerlerin murahhası olarak sovyet teşkilatı mevcut idi). Biz seyahat sebep ve vazifelerimizi izah ettik. Yanımızda oturan Krimgirey, cebinden bir askeri gazete çıkardı, yüksek sesle kendi yazmış olduğu makaleyi okumak üzere bana uzattı ve «Sizin dediğiniz gibi Kafkas fırkası Rus dahili ihtilâl hareketlerine karışmamak fikrinde olduğunu üç ay evvel yazdığım makalemdе göreceksiniz. Sizde aynı fikirde olduğunuza memnunum» dedi.

Bu esnada Prens Çavçavadze dışarıya çağırıldı. Koridordan âdet haricî gürültülü bir konuşma kulağımıza geldi. Prens kıpkırmızı bir halde geri döndü. Geçen hadiseyi sonدارan öğrendik. Olay şu idi: Kaf-

kas fırkası kumandanı muavini general Prens Galitin (rus) tevkifimiz için prens Çavçavadze ye emir vermiş. Emri de üç defa tekrar etmiş. Gürcü prens muhalefet etmiş ve «Bu işe imkân yok. Biz Kafkasyalıyız. Kafkasyalıların müsafirleri burada bulunuyorlar. Eğer onlar tevkif edilirse bütün fırka isyan ederler» demiş. Kafkas fırkası; içinde ilk defa olarak bu şekilde itaatsızlık görmüş oluyordu.

Şüphemiz olmadan müzakereye devam ettik. Ertesi gün toplantı hazırlığı yapmamıza karar vermiş ve fırka ile bir karara varmakta mutabık kalmıştık.

Bu esnada Albay Krimgirey bizi trene kadar taşıy ederken bana çerkesçe olarak:

«Biz askeriz. Aldığımız emre göre hareket ederek Petrograda girmeye mecburuz. Bir telle Vladikafkasta bulunan Şimali kafkas merkez komitesinden bizim hareketimizin durdurulması hakkında bir emir göndermelerini isteyiniz. Gizli tutunuz. Kimseye açmayınız! Bu emir bir şekil ile Petrograda hareketimizi durdurmağı kolaylaştırmak için bir müdafaa vasıtası olur» dedi.

Petrograda girişimizde, Krimgirey ile konuştuğumuz şekilde hemen Vladikafkasa (Terek kale) bir telgraf çektik. Sonra harbiye nazırı (savin-Koff'a) gittik. Bu zat aynı zamanda askeri örfi idare kumandanı idi. Hükümet ve Petrograd halkı Kafkas fırkasının hareketi haberlerini korku ve ürkerek bekliyordu. Getirdiğimiz haberler tamam olmamakla beraber ümit verici idi. Savinkoff «İyi netice aldınız» dedi ve bize işimizi muvaffakiyetle bitirmek ricasında bulundu, memnuniyetini belirtti. Ertesi gün Şimali Kafkas merkez komitesinden telle cevap emri aldım. Bu telgraf Şimali Kafkas komitesi ikinci reisi Prens Reşit Kaplan imzasını taşıyordu. Cevap hissi ve heyecanlı idi. Telgrafta fırkanın Petrograd aleyhine yürütmesi ve rus milli siyasetine karışılmaması emir ediliyordu.

Telgraf cebimde olduğu halde Çenovo ya hareket ettik ve ancak ertesi sabah varabildik. İstasyon bekleme salonu oldu idi. Altmıştan fazla divizyon (fırka) delegeleri orada idiler. Onların içinde fırka kumandanı prens Bagratyon (Gürcüstanın tarihi kral ailesinden ve Çar ikinci Nikolanın kardeşi Grandük Mihail den sonra fırka kumandanı olan zattır ve söylemek lazımkı bu fırka Rusyanın en aristokratik fırkası idi) Fırkanın erkânı harp reisi olan bir rus albay ve diğer yüksek rütbeli fırka ümerası vardı.

Ahmet Tsalikati nin ufak bir nutkundan sonra bir masanın üstüne çıkarak Şimali Kafkas komitesinin emrini okudum. Tesiri pek büyüktü. Bu toplantıda Petrograda gönderilmek üzere bir heyet seçildi. Heyet elli kadar aza ve reis Prens Sultan Krimgirey

idi. Akibinde bu heyet ile Petrograda girdik. Evvela Petrograd askeri kumandanına sonrada Kışlık saraydaki Kerenskiye gittik. Sarayın meşhur (Malarkhit) salonunda bir az bekleddikten sonra Kerenski Çarların eski bir asker karyolasının bulunduğu ve ara sıra çarların da üzerinde yattığı bitişik küçük yatak odasından çıkarak salona geldi. Kerenski memnun ve debdebeli bir vaziyette idi.

Krimgriyin kısa nutkunu dinledikten sonra Kerenski bir nutuk irad etti. Duruşu Napoleonu andırıyordu. Sağ eli göbeğinde, sol eli belinin arkasında idi. Sesi titrekti. Kafkas kartallarını medhetti. Onların asâletini, doğruluklarını, hürriyet aşklarını, kahramanlıklarını... ve sairesini söyledi. (Hiç şüphe etmiyoruzki Kafkasın hür çocukları, Rus ihtilâline ihânet etmezler). dedi.

Kışlık sarayından bu heyeti Sovyet merkezine götürmek lâzımdı. Çünkü orada amele, asker, işçi, köylü sovyeti; Kerenski hükümetinden daha kuvvetli idi. Buradada hatipler Kafkaslıları övmekte birbirleriyle rekabet ettiler.

Bu ziyareti takiben bir ziyafet verildi. Bu ziyafette heyete büyük bir tehalükle sempati ve hareket gösterdiler. Alkışladılar durdular. Kafkas fırkası kumandanının değiştirilmesi icap ettiği, Krimgriyin kumandanlığa tayin edilmesini, Kerenski hükümetinden ricada bulunmağı Ahmet Tsalikati ve ben kararlaştırdık ve bu proje ile Harbiye nazırının yanına gittik. Polçinski'yi bulduk. Polçinskiy, Petrogradın yeni askeri kumandanı ve müdafa nazırının muavini idi. Ricamızın kabulunu ve Kafkas fırkasının is-

tirahat için Şimalî Kafkasyaya gönderilmesini istedik.

Polçinskiy, ikinci müracatı hükümetin kabul edeceğini, ancak kumandan meselesinde geç hareket edildiğini, çünkü hükümetin general Palovtsev (rus) i oraya tayin ettiğini bildirdi ve «Halen buradadır. Sizi takdim edeceğim» dedi ve kalktı arkadaki odada bulunan generalı alıp getirdi. Palovtsev bir çerkes elbisesi giymişti. Eski çarın oğlu ve gayet zengin bir zat idi. Kafkas dostu olarak geçinirdi. Emri vaki karşısında bir şey diyemedik. Palovtsev (Palovtse, rusça Kıpçaklar demektir. Bu itibarla bu zatın aslen Kıpçak Türklerinden olması çok muhtemeldir) Kafkas fırkasının istikbali için konuşmak istedi. Bir kaç gün sonra bu mevzu görüşüldü. Bundan sonra Kafkas fırkası Şimalî Kafkasyaya ve her bir tugay (birlik) kendi mıntakasına iade edildi.

Bu hükümet darbesi hadisesinden sonra Petrogradta kurulan büyük demokratik konferansa benide çağırıldılar. Bu konferans muvakkat bir meclis kurdu ve milli meclis kuruluncaya kadar bu muvakkat meclis iş gördü. Ben bu konferansta ve muvakkat mecliste aza idim. Burada memleketin Bolşevizme doğru kaydığını gördüm.

Bu hareketimiz hasebile, Kafkas fırkasının Petrograda girmesini men etmemizi hatırladığımız zamanlarda, kendi kendime bir çok defalar sordum. Doğrumu yaptık? Acaba tarihi bir hatâmı işledik? Evet Bolşevizmin mevkiini temin etmeseydik dahamı iyi olurdu?

İnsanın kendi işi için hâkimlik yapması çok zordur.

VECİZELER

- ★ İnsanların bahtiyar veyahut bedbaht olmaları kadere tabi bir iş olmaktan ziyade ahlâkâ ait bir meseledir.

Eflâtun

- ★ İnsanların başı namustur. Namus, bütün iyi huyların başıdır. Namus sahibi olan adam, hiç bir şeyden korkmaz.
- ★ İnsanların hayatı kısadır. Fakat onu daha kısaltmak için ellerinden geleni yaparlar.

J. J. Rousseau

- ★ Ağlayarak ilim tahsil eden, gülererek şöret kazanır. Terleyerek çalışan, sonunda ruhata kavuşur.
- ★ Çalışkan bir kadının evi daima muntazam, çalışan erkeğin kütüphane ve yazıhanesi daima intizamsız olur.

Kabilecilik ve Psikopatlar

Dr. Vasfi GÜSAR

Bugünkü ruhiyatın ve modern psikolojinin ışı-
ğı altında tahlilini gerekli gördüğümüz, üzerinde
durdurduğumuz insanların ruhi hallerinin, temayülleri-
nin, düşüncelerinin ana hatlarını bulup açıklamak ve
bir mevzu olarak tedkik etmek pek faydalıdır.

Cemiyetle yaşamının insanın yaradılışında sak-
lı bir lüzumu hatta bir ihtiyacı vardır. İnsaniyet, fa-
zilet, samimiyet her ferдин diğer fertlerle karşılıklı
vazifeleridir. Bencilikle hodgamlığa uçmak istiyen
zavallıların fazileti, saadeti ancak onun hayalinde
cazip bir levha olarak kalır. Hariçte ise hiç bir kıy-
met ifade etmez. İnsan denen varlık, kendisini gör-
mek, düşünmek, takip ettiği hareket hatlarını çizmek,
mahrek bulmak ve nihayet yaşamak kaygısında ve
zorunda olduğu kadar başkalarının ve bütün insan-
ların, milletlerin ruh haletlerini, varlıklarını, benlik-
lerini bilerek, takdir ederek hiç olmazsa kendisi ka-
dar onlarada yer vermek, haklarını teslim etmek mec-
buriyetindedir.

Her kes kendisinin medhedildiğini, alkışlandığı-
nı görmekle zevk duyar, sevinir. Sevmek, hakkında
güzel sözler söylenmek arzu eder. Bu insan için bir
ihtiyaçtır. Kendisinin güzel cihetlerini tebarüz ettir-
meğe çalışır. Fakat kendisini, ailesinin soyunu, sopu-
nu haddinden aşırı göklere çıkarmak, eskiden mevcut
olup bugün tarihe karışmış derebeylik, asâlet, klan
(Clan) dediğimiz kabile ve zümrelerle öğünmek, med-
hiyeler yapmak, şiirler yazmak ile beraber diğerleri-
ni basit ve hakir, aşağı görmek muhakkaktır ki ben-
ciliğin fena ciheti ve gerilik duygusudur. Her şeyde
olduğu gibi itidalden ayrılmamak, hududunu aşma-
mak gereklidir. Fazlası belki şaka, fakat daha ziyade
alay mevzuu olduğundan hazindir. İfrat, insanın sevi-
yesini aşağılatır, düşürür. Böyle insanlara tıp ilmi bir
ad veriyor: Psikopat. İlerj derecedekine Paralizi je-
neral derler. Her iki nev tezahür akıl hastalıkları
müptelalarıdır.

Milli ruh, milli heyecan necip duygulardır. İn-
sanlar için tabiat kadar elzem bir varlıktır, nazari ve
ameli mevcudiyetlerin sembolüdür. Fakat bunlarda-
da hak ve hakikattan ayrılmamak, mantıki, ilmi, ta-
rihi, hukuki problemleri ihmal etmemek icap ediyor.
Aksi düşünceler cehlin ifadesi olur. Söylenecek bir
sözün, düşünülecek ve ortaya atılacak bir tezin, te-

şebbüs haline geçecek bir arzunun, ilmi, içtimai bir
esâsa dayanması, oralardan feyzlenmesi, kuvvet ve
kudret alması esas şarttır. İlmi bir fikir, tarihi bir
mevzu, müsait vasatlarda iyi tesir yapar ve kıymet-
lenir. İlmi yerlerde ilimce konuşulur. Anlayan, bilen,
his eden varlıklar arasında güzel fikirler can çekici-
dir. Zevk vericidir. Fena fikirler, aksak mevzular,
ilme, tarihe, bilgiye dayanmayan tezler, ancak karşı-
dakileri üzer, güldürür, itiraza hedef olur ve takbih
edilir.

Öteden beri temas edegeldiğimiz bir derdimiz
var. Bilgisizlerin, cemiyet hayatı nedir bilmeyen ferd-
lerin, zararlı aşiret hayatı yaşamak isteyenlerin Ka-
bile tefahurları...

Bakıyeleri henüz silinmemiş, vatanlarında bir
çok zarar kâbusu olan ve ara sıra hortlayan bu ruh
haleti bazı şahıslarda tefahüre yol açıyor. Eski devir-
lerde bir çok insanlar muhtelif iklim şartları içinde
yaşıyorlardı. Muhtelif dil lehceleri teşekkül etmişti.
Bundan Kafkasya çok zarar görmüştü. Bu itibarla
müşterek düşünme karşı istedikleri gibi birleşemedi-
ler, anlaşamadılar, senlik, benlik davasına girdiler ve
Rusların ekmeğine yağ sürdüler, memleketi terk ede-
rek dünyanın her tarafına çil yavrusu gibi dağıldılar,
perişan oldular.

Bugünde Rus komünistlerinin siyaseti, eski si-
yasetin mürevvici, aynı yolun yolcularıdır. Şimali
Kafkasyada ayrılıklar icadı için yalnız kubanda bile
Adige muhtariyeti, Kabarday muhtariyeti, Çerkes
muhtariyeti, Abaza muhtariyeti gibi aynı milletin,
aynı soyun insanları oldukları halde Ruslar; bunları
ayrı siyasi idarelere bağlamışlardır. Tefrika yarat-
mak, bir milleti ezmek için en iyi vasıttır.

Bunları açıklamaktan kasdımız: Yakında geçen
çirkin bir hadisedir...

Bir kaç hemşerimizin tertip ettiği ailevi bir kır
eğlentisi. Sâldide ağaçların altında serin bir hava
içinde müzikli, eğlenceli bir gün geçirme hevesi. Bü-
yük bir ağacın altında münevver bir hanım gurubu
hasbîhal ediyorlar. Arkadan bir çatlak ses. Bir kız-
nıza: Sen hangi kabiledensin? diyor. Dil lehcesi zan
eden kızımız, ecdat kabilelerini hatırlayarak ecdadı-
nın bulunduğu kabilenin ismini veriyor... Bu erkek:
«Ben ... kabilesindenim. Adigelerin en asil kabilesi.

Büyük İsviçreli Âlime Tâzim

Antropolojist, Etnograf, Kafkasbilim mütehas-
sısı Pr. PITTARD, 91 yaşına girdi

Habibe ERKAN

Asrımızın ırk tetkikinde tanınmış otoritelerinden biri de, hiç şüphesiz ki, Profesör. EUGENE PITTARD'dır.

Şimali Kafkas, ırk ve akvamı hakkındaki tetteb-
buatını derinleştirmiş, zamanımızın en kıymetli Kaf-
kasbilim mütehassısı olduğunu, antropoloji ve etnog-
rafi ile ilgili okuyucularımız bilirler.

1916 senesinde, İsviçrenin Cenevre üniversite-
sinde, verdiği ilmi bir konferansda, medeniyetlerin
yaratıcıları «ARYEN» lerden mevzu'a girerek, ırk
tarifinde: Keltler, Galatlar, İngilizler, Almanlar, Şi-
mali Kafkaslıların, (Aryen) «Ari» kökünden gelme
olduklarını tesbit ederek (Aryen - Subnordique)
«Ari - Yarı Kumrallar» zümresine bağlayıp, Şimali
Kafkas milletinin tasnifini, şu esasların heyeti mec-
muasına göre tayin eder; tarih içindeki hayatı takip
ederek, karışma nisbeti esaslarına, fizyolojik esasla-
ra dayanarak, kan, kafa teşekkülâtı hakkında antro-
polojik izahatında (dominant) «hâkim evsafını şöyle
verir: beyaz renkli, kestane - kumral saçlı, elmacık
kemikleri yüksek (pommetes hautes), kaş kemik
yayları kalkık, elâ gözlü, çekme burunlu, ince uzun
boyolu, güzel yapıda insanlar.

Zihniyet psikolojisinin karakteristik vasıflarını
da: savaşçı, otoriter, ırkçı ve dinamik olarak tebarüz

ettirdikten sonra, Şimali Kafkasya'yı, savaşçılık kud-
retinde ün salmış kahramanlar yetiştiren bir ülke ola-
rak belirtir. Ve, bu ırkın prototipi olarak, dinliyici-
leri arasında bulunmakta olan, özbeöz Çerkes olan
genç talebesi (geçen seneki dergimizin 2. sayılı nü-
shasında teessürle vefatını bildirmiş olduğumuz büyü-
ğümüz) Şamil Şpahlı'yı kürsiye davet ederek, takdim
eder.

Bu konferans çok ilgi toplayıp, bizleri tanıma-
yanları tenvir, ve basın mensublarını alâkadar etmiş
oldu.

Bu itibarladır ki, Pr. Eugene Pittard'ın şahsi-
yet ve faaliyetini tanımak imkânını veren, İsviçrede
intişar eden «Gazette de Lausanne» nın 5 Haziran
130 sayılı nüshasından, yazar Naszlo Nagy'nin, Pr.
Pittard'ın 91 inci yıl dönümü münasebetiyle yazdığı
makaleyi (maalesef ancak hulâsaten) okuyucularımı-
za nâfi olmak maksadıyla sunmaktayız.

«Pr. Pittard 91 yaşına girdi»

(Naszlo Nagy)

Pr. Pittard'ra dair düşüncelerini, dost ve talebe-
leri, hususî bir surette büyük dikkat ve itina ile top-
layıp, (Mélanges Pittard) «Pittard Karışımaları» na-
mı altında derledikten sonra, güzel ve kuvvetli bu
eseri bir cild kitap halinde kendisine geçen sene ki

Seninki âdi ve aşağılık bir kabile.. Kız şaşıyor, ha-
yatta işitmediği, tahmin etmediği bir tecavüz ve ha-
karete uğradığını anlıyor, kızarıyor, müsafir olarak
getirdiği iki, üç arkadaş kızın yanında maruz kaldığı
bu çirkin halden müteessir oluyor, tanımadığı, bilme-
diği bu şahsa cevap vermek istemiyor, ölüm sükûtu
ile arkasını çeviriyor..

Türkiyede ve İstanbulda bir çok hemşeriler bir-
birile tanışır, çocukları bir birlerinin eski esas dal-
larını bilmezler ve lüzum görmezler. Zaten bir çok-
ları ecdat dallarının dillerini bile bilmezler. Hemşeri-
liği her şeyden üstün tutarlar ve ayrılık düşünmezler.
Düşünmenin gerilik ve yanlış bir hareket olduğunu
müdriktirler. Ekserisi bu dalların tesalübü içinde kal-
mışlar. Hanımın annesi kabartay, baba abzah, anne
annesi şapsığ, büyük anne ubıh ve saire..

Eski çağlarda küçük toplumların bir şef tara-
fında birleşmiş bulundukları malumdur. Fakat me-
deniyet ilerledikçe bedeviyet, aşiret kabile, klan de-
virlerini aşarak millet haline gelmeleri bu günkü sos-
yal hayatın mesut neticesi ve psikolojik düşüncenin
muhassalasıdır. Aşiret ve kabile hayatı tarihi bir ef-
sane olmuştur. Millet düne değil bu güne bakıyor.
Medeni hayatta aşiret ve kabile olamaz, Millet olur.

Rusun, komünistin terviç ettiği siyasî dalave-
renin ferdlerimiz arasında yer bulması ne kadar hazin
ve çirkindir. Hele birde hakaret mevzuu yapmak,
tefahure vesile kılmak elim olduğu kadar da müteca-
viz için şindir. Böyle çirkin hareketleri fena hâdise-
leri önlemek bütün vatandaşlarımıza düşen vazifele-
rin en başında gelir.

90 ıncı yıl dönümünde hediye etmişlerdi. Bu kitapta, Lausanne Üniversitesi botanik profesörü, M. Florian Casandy tarafından yazılan bölümde - timsali azamet, haşmet ve kuvvet olarak, şiirlerde anılan - Secer Süleyman veya Sadr el Lübnan (Cèdre libanais) ki, Lübnanda Cebelde yetişen müstesna çam ağacının en nadir olan nev'ini, Pr. Pittard'ra benzetip, «PITTARD» tesmiye ederek, şöyle demektedir:

«— Müstesna bir canlılığa malik, kuvvetli köklü, dağın tepeli, her iklime mütehammil ve bütün sene boyunca yeşillenip kozala verir. Ufkî olarak yayılan incecek dallarının gölgesi altında, genç filizleri koruyup himaye eder. Bu nâdir ağacı seyretmek ne zevk verici şeydir... ne yazık ki bu da ancak müstesna talihlilere nasib olabilmektedir...»

İşte bu kuvvetli kelimelerle Pr. Pittard'ı vasıflandırması kadar isabet bir teşbih bulunamaz.

Zaman geçti. 5 haziran 1958 de, büyük İsviçreli etnograf, 91 inci yıl dönümünü kutladı.

Dağın kır saçlı, 91 yaşındaki âlim; yine dinç, canlı, faal ve yorulmak bilmez bir sebatla tettebbuatına devam etmekte ve kadın yazar comtesse de Saint - Périer ile müştereken vücuda getirdikleri mühim bir eseri yakında bitirmek üzeredir.

Bunudan 57 yıl evveli, «Etnografi Müzesi» ni açmak için teşebbüsünde, gayesinin tahakkuku için yalnız sermayeyi temin etmek müşkülâtile kalmayıp, bu ilmi araştırmalar için anlayışı bile temin edemediği zamanlarda da, yıllarca çekiştikten sonra, azmı sayesinde, nihayet resmî makamlardan bir bina temin etmeğe muvaffak olup, 1901 yılında bu müzeyi yarattı. Bilâhara, Aloys Naville tarafından müzeye teberru edilen 152 kıymetli parçadan müteşekkil bir koleksiyonu, büyük bir aşkla müzeye yerleştirildi. Hiç bir menfaat gütmeyen, kendi öz emeğinin eseri olan bu müessesede yıllarca bilâ ücret çalıştı; daha sonraları da gayet cüz'î bir ücret mukabilinde çalıştı.

Bunu hatırlamak lâzım ki, bir zamanlar, bu asrın dönemeçlerinde, ilmi araştırmalarla ilgili mevzuları kimse mühimsememekte, ve mağara topraklarını ısrar ve teannüd ile kazıyan, eski hayvan dişi bulduklarında bunu dünyanın en kıymetli bir hazinesi ad edenlere, hayvan fosilleriyle alâkadarlara, kelebek koleksiyoncusu gibi orijinal kimseler nazariyle baktı-

lırdı. Bugün, ilim âleminin tefahhur ettiği bu 91 yaşındaki âlimin: 15 eseri, 600 muhtırası, elliden fazla kitaplarda makaleleri intişar etmiş olup, iştirakını talep etmiş olan: (antropoloji, etnografi, tabii ilimler, tarihten evvelki devirlere ait araştırmalar) fennî teşekkülleri, üniversiteler, ve katıldığı kongreler hesapsız olup, dünyanın her bir tarafına yetiştirdiği talebeler de sayısızdır.

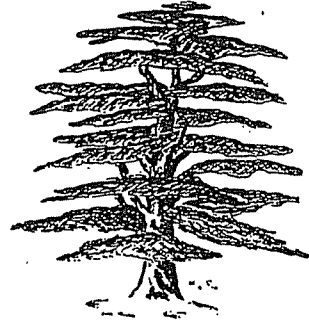
Halkın lisanına uygun ilmi mecmuaların neşriyatından çok evvel, Profesör Pittard, halka etnografi ve antropoloji ilimlerine kıymet vermediği ve sevmeyi öğretmiştir.

Devam edin Mr. Pittard, yazılarınızla umumî kültürlerimize bilgiler katın.

Yıl dönümünüzü bütün takdirkârlarınız kutlar!

Biz, Kafkâşlılarda, bütün takdirkârlara iştirak edip, Pr. Pittard'ra başarılı, uzun bir ömür diler, sağlık ve saadet temenni ederiz.

Yıl dönümünüz kutlu olsun Mr. PITTARD!

(1) Cèdre libanais) veya Sadr el Lübnan, Cebel Lübnanda yetişip 1000 küsur sene yaşayan ağaçtır. Vasatı olarak boyu 25 metreyi, ve çevresi 12 metreyi bulur. Ufkî olarak dalları 30 metreye kadar yayılır. Bu ağaçlardan en nâdir cinsten olan 3 tanesi Hazreti İsa'dan eski olup, turistlerin ilgilerini çekip hayran bırakan ağaçtır.

Dergiler okuyucularının yardımı ile çıkar.

YENİ KAFKASA abone olunuz !

DELİ İRMAK

Avukat Aysel ALPSAL

Akçin ailesine :

Şafağın pembeliği donuk mavi göğe yayılmağa başlamıştı. Serin hava insanun iliklerine işliyordu. Ridade; ırmağın sol kıyısına geçtikten sonra, gözleri ormanın belirsiz yeşilliğinde dolaşırken, sıkı giyimine rağmen içinin titrediğini hissetti. Doru atı silkinip sularını etrafa sıçratıyordu. Ridade yüreğine çöken garipliği gidermek, yalnızlığını paylaşmak için atın yelesini okşadı. «Biliyor musun dedi annem benim yokluğumu farkedince epey üzelecek.» Ormanın biraz ilersindeki küçük köyü görüyormuş gibi oldu. Ekseriyet uyanmış olmalıydı. Yaralıları dinlenmişti. Birazdan daha içerilere gidip esas kuvvetle birleşmek için yola çıkacaklardı. Akşamki baskından herkes memnundu. Ruslara epey kayıp verdirmişlerdi. Kendilerininse. Sadece bir kişinin ne olduğu bilinmiyordu: Kazbek beyin, Ridadenin teyzesinin kızı Dinemyisin kocası; «Kazbeki son gördüğümde yaralıydı. Ama bu bizimle dönmesine engel olacak kadar değildi. Onun için fazlaca alakalanmadım.» demişti. Dönenlerden hiçbiri onun ne olduğunu bilmiyordu Kazbek. İşte Ridadeyi şafağın ilk ışıklarıyla gizlice yola çıkaran sebep buydu. Çünkü o kazbekin nişanlısıydı.

Ridade Azamet beyin kızıydı. Ağabeysi o çok küçükken bir kazada öldüğü için babası onu tam bir çerkes delikanlısı gibi yetiştirmişti. O havalide binicilikte, atıcılıkta benzeri yoktu. Güzelliğine türküler yapılmıştı. Bir söğüt dalı gibi ince vücudu güneşte binbir ışıqla yanan sarı saçları vardı. Gözlerine kimi yaprak gibi kimisinde denizin en tatlı mavisinden alınmış iki iri damla derdi. Çok uzaklardan onunla konuşmağa gelirlerdi. Ama ne zekâsını aşabilirlerdi nede konuşmada altedeabilirlerdi. Her erkeğin gönlüne giren Ridade vardı. Onun gönlündeyse yalnız Kazbek... Yeni nişanlanmışlardı. Dügünleri olacaktı ama moskoflar yine azmış, Kafkasyalıların hürriyetlerini boğmak için kanlı ellerini yeşil dağların üstüne uzatmışlardı.

Ridade deli ırmağa bakarken «bugün azgınlığı üstünde» diye düşündü. Coğrafya atlaslarında isminin ne olduğunu kimse bilmezdi. Bura halkı için deli ırmaktır o. Her sene kurban alan, Beş on süvariye brieden süsrükleyen deli ırmak. Geçitlerini tehlikesiz yerlerini yalnız ora halkı bilir, bunu kimseye söylemez sır olarak saklarlardı. Onun için ırmağın öbür tarafına geçen kendini emniyette hissederdi.

Ridade yavaş yavaş beliren ormana baktıktan sonra atını sürdü. Nereye gideceğini bilmiyordu. Zaten gecedden beri zihni uyuşmuştu. Kazbekin ölmüş olabileceğini düşünmek deli ediyordu genç kızı. Daha dün o kadar sağlam, canlı olan şimdi... «Olamaz bu» diye mırıldandı. Ölüm kelimesini yakıştıramıyordu. Kazbeğe. Gözleri etrafında, yarım saat kadar yol almıştı. Aniden Rusların eline düşmekten korkuyordu. Kazbek için Bir ümidi vardı. Belki yarasına dayanmamış. Buralarda bir yerde bayılmış kalmıştı.

Bir at kışnesi Ridadenin düşüncelerini bölüverdi. Atını durdurdu, hafifçe doğruldu. Ses yandan geliyordu. Atı o tarafa sürdü. Kazbekin atıydı. Kendisi hemen orda yatıyordu. Attan sığınyarak indi. Yanına koştu.

Yarım saat sonra Kazbekin yaralarını temizlemiş ve sarmıştı. Kazbekin yaşaması bir mucizeydi. Çünkü yaraları çok ağırdı. Sadece bir kere gözlerini açmış ve gülümsemişti. Her zaman bir ateş parçası gibi duran gözleri ölgündü. Ridade onu ata bindirene kadar insan üstü bir kuvvet harcamıştı.

İrmağın kenarına geldiklerinde Kazbekin takati kalmamıştı bu yüzünden anlaşıyordu. Rengi bem beyazdı. Ridade onu, dinlenmesi için attan indirirken gözleri korkuyla kısıldı. Çünkü kendi geldikleri yolda bir toz bulutu hasıl olmuştu. Kimler olduğunu bilmek içinde fazla zekaya ihtiyaç yoktu. «Ruslar» diyen mırıldandı. Ne yapabilir di şimdi. Geçmeye çalışsa ırmaktan karşıya çıkarken yakalanırdı. Yakalandıkları bir şey değildi ama geçidin yerini öğretmiş olurdu onlara. Kazbeki yere indirdi. Kendisininkini ve kazbeğin yedeklerinde getirdiği atını hızla kamçılardı. Atlar kaybolana kadar arkalarından baktı. Bu sırada onları gören Rus atlıları da yaklaşmışlardı. İçlerinden üç tanesi yanlarına geldi. Ortadakinin Rusça söylediklerini sağındaki çerkezceye tercüme etti. Subay «Bu adam gecemi yaralandı» diye soruyordu. Ridade acaba kurtulacak mıyız diye düşündü. Hiç sesini çıkarmadı. Aşağıya inen asker hafifçe gözlerini açan Kazbekin silâhlarını aldı. Subay «bu ırmağın geçidi nerden» diye sordu. Ridade karşıya geçmelerine belki mani olabilirim diye düşünüyordu. İrmağın uzak bir yerini göstererek «Buradaki köprüden geçilir» dedi. Subayın ablak yüzü hırstan kızardı. «Alay mı ediyorsun? diye bağırды. Orada köprü falan yok.» Ridadenin yüzüne alaycı bir tebessüm

yayıldı. «Eskiden vardı dedi. Ama bu geceki dayaktan sonra sizin kendinizi toplayıpta arkalarından geleceğinizi tahmin etmediklerinden köprüyü yıkmışlar.» Subayın eli silâhına gitti sonra geri çekti. Ridade onu kızdırdığına memnun olmuştu. Irmağı geçmelerine mâni olamassa bile hayatı pahasına da olsa onları oyalamalıydı. Bu sırada ikinci bir subay daha yanlarına gelmişti. İkisi konuştuktan sonra yeni gelen Ridadeye «Doğru söylersen senide bu adamı da serbest bırakacağız, dedi. Bu ırmağın tehlikeli olduğunu ve geçitlerini de ancak yerlilerin bildiğini söylüyorlar. Bu kesimdeki derinliği ne kadardır. Ridade kuşkulu gözlerle ırmağı süzdükten sonra başını arkaya atarak «Buradaki derinliği senide, askerlerini de içine alacak ve eritecek kadardır dedi.» Sözü'nün bitmeyisle, çerkezce bilen yeni subayın kırbağı Ridadenin yüzünde şakladı. Aralı gözlerle onları süzen Kazbekin Ridadeye doğru atılmasıyla yanındaki askerden tekme yiyerek düşmesi aynı anda oldu. Ridade Kazbekin üzerine eğildi. Ağzından incecik kan sızan Kazbek ölgün sönmüş gözlerle bakarak gülümsedi. Ve sonra gözleri kapandı. Bir an zaman durmuştu Ridade için. Yüreğine dağlayıcı kahredici bir acı çörekledi. Yavaşça dudaklarını Kazbekin alına değdirdi. Saçını okşadı. Doğrulurken bütün dünyanın değişmiş olacağını sanıyordu. Böyle mi olmalıydı gök yüzü? deli ırmak? Kazbek ölmüştü. Onun dünyası yıkılmıştı içinde. Ama etrafında her şey yerli yerindeydi. İkinci subayın sesi kulağında çınladı. «Geçit yerini göstereceksen göster diye bağıırıyordu. Bizim seninle uğraşacak zamanımız yok:» Ridade, yanan gözlerini subayın kırmızı yüzünde bir an tutuktan sonra «Ne duruyorsun diye bağırdı. Sürsene atını ırmağa! yaralıları öldürmek, kadınları döğmek marifet değil, bul! haydi ırmağın geçidini. Deli ırmak ne zamandır Rus kanına hasrettir.» Subay gülerek «bana iyi akıl verdin dedi. Sen geçeceksin öbür tarafa Ben geçit yerinin burası olduğunu söylüyorum. Eğer boğulursan benim sözümün aksini ispat etmiş olursun.» Birinci subayın gözleri Ridadenin bütün güzelliklerinde dolaştı. Bir an arkadaşına mani olmayı düşündü. Sonra vazgeçti. Hakikaten başka çareleri yoktu. Belkide burası geçitti. Kız kendi kendini göz göre boğduracak değildi ya.

Ridade hiç düşünmeden ırmağa girdi. Yırtı belini geçtikten sonra yavaş yavaş diz çökerek yürümeye başladı. Çünkü hakikaten burası geçit yeri idi. Ridade «ben boğulduktan sonra karşıya geçmeye cesaret edemezler» diye düşündü. Su omuzlarına gelince iyice diz çökmüştü. Hançerini çıkardı. Bununla ölüm daha kolaydı ama ırmağa karışan kanı yaptığı işi belli ederdi. Hançeri lebisinin eteğine geçirdi. Su ba-

şını aştığı an hançeri ırmağın dibine sapladı. Böylece kendisini kaybedip suyun yüzüne çıkmasına mani olmak istiyordu. Bir kaç dakika sonra su ağzına burnuna dolmaya başladı. Biraz çırpındı. Hepsini o kadar. Ridade nefes almıyordu artık.

Ruslar on beş dakika beklediler. Geri dönerken birinci subay Kazbekin cesedini ırmağa attırdı.

Deli ırmak coşmuştu. Taşlara, daha hızla çarpıyordu. Deli ırmağın çağılısında Kafkasya dile geliyor, yeni bir kahramanlık destanı doğuyordu. Ridade ve Kazbekin destanı.

(Son)

Mehmet KETEV

TESİT

Dergimiz yazı işleri müdürü Sayın Mehmet Ketev doğumunun 70 inci yıl dönümünü idrak ettiği 25/X/1958 günü akşamı evinde yakın dostlarına hususi bir akşam ziyafeti vermiş ve gününü tesit etmiştir. Toplantıda bulunanlara neşeli güzel bir gün yaşatan kıymetli fikir ve ülkü arkadaşımıza uzun ömür ve saadet dileriz.

Dergi sahibi
Dr. V. Güsar

Çerkeslerde Terbiye adet ve içtimai hayat

— II —

Z. JABAGI BAJ

Ev sahibinden başka müsafirin yanına giren ziyaretçilerin hepside «Esapsı» diye müsafiri selamlar ve hatırıni sorarlar, fakat kim olduğunu sormazlar. Müsafir pek muhterem bir zat ise, hane sahibi ile diğerleri yanına geçip kendiliklerinden oturamazlar. Ancak misafirin teklifi ve bu teklifin bir kaç defa tekrarı üzerine yaşlı başlı olup oturmak hakkını haiz olanlar müsafir odasının gerisinde otururlar. Fakat müsafirin oturduğu uzun sedirin üzerine kimse oturmaz. Oturmak hakkını haiz olmıyanlara teklif edilmez. Buunlarda oturmazlar. Ayakta dururlar. Oturmak hususundaki teklife karşı hakkını, mevkiini tanıyan kimseler, müsafiri üzecek derecede ısrara mecbur etmezler ve teklifin hangi derecesinde oturmak münasip olacağını takdir ederler. Uzun ısrardan sonra oturmayı nezâket zan edenleri «Kibarlık bilmiyeni oturtmak, tekenin derisini yüzme gibidir» diye tezyif ederler.

Hayli kalabalık olan Çerkes müsafir odasında sanki hükümdar varmış gibi musahabada büyük bir vekar ve nezaket görünür. Birisi söz söylerken diğerleri yalnız dinler, kendisine söz düşmeyen musahabaya karışmaz. Söz söyleyenler ağır ve ciddi olarak söylerler, tebessüm var, fakat laubâli kâhkaha asla yoktur.

Bağırarak söz söylemekte nezakete aykırı sayılır. Misafir odasındaki mükâleme tarzı ve musahabe şekli necip ve kibâr olur.

Misafirin hal ve hatırıni soranlar, bir müddet sonra odadan çıkacakları vakit «rahat olunuz» der, sonra müsafire ziyade ihtiram etmek isteniyorsa kapıya kadar arka arkaya gider ve yüzü misafire dönük olduğu halde kapıdan dışarı çıkar. Müsafirde çıkan adamın mevkiine göre ya tamamen ayağa kalkar, yahut yarım bir kalkma yapar.

Müsafir odasına ziyaretçi geldikçe kendi mevkiine, gelen ziyaretçinin yaşına, şerefine göre bir az kalkma yahut tam kalkma arasında değişen bir derecede riayet eder. Bu dereceyi tâyin etmek onun inceliğine bağlıdır. Gelen ziyaretçi ihtiyar ve muhterem ise müsafir ona evvelâ oturmayı teklif edersede tabiatıyla kabul etmez. Müsafir oturduktan sonra oda kendisi için münasip yer neresi ise orada oturur.

Müsafir ayağa kalktıkça oturanlarda ona imtisal ederler, o oturmadan kimse yerine oturmaz. Müsafir muhterem bir ihtiyar ise, yahut asil olup pek

genç değilse sedirin ocağa yakın baş köşesinde oturur. Bu sıfatı haiz olmıyan müsafir bir az aşağıda oturmakla o mevkie hakkı yokmuş gibi kendisini göstermek kibarlık, mütevazı nezaket icabı sayılır.

Müsafirin gelişi esnasında hemen getirilip sedire konmak müted olan pamuk veya kuş tüyü yastığın üstüne değil, kenarına iliserek müsafir oturur, üzerine oturmak kabalık telâkki edilir. Ancak pek ihtiyarlar, üzerine oturabilirler.

Müsafir, sedirin üzerinde sandalyada oturur gibi ayakları dik ve yerde olarak bir tarafa yaslanmayıp dürist ve güzel oturmağa dikkat eder. Ayak uzatmak, ayak ayak üstüne atmak kibirlik nişanesi ve hazır bulunanlara karşı hakaret sayılır. Bağdaş kurmakta ayıptır (Deve oturuşu) diye tezyif eyledikleri diz çökmekte çirkindir. Hasılı korsalı bir kız gibi dik ve dürist oturmak gereklidir. Çelik vucutları bu mearasına dayanıklıdır.

Müsafirin elile bryığını ve sakalını karıştırıp oynaması konuşmalarında laubâli davranması hoş görülmez.

Çerkeslerde kahve yoktur. Onun yerine çay verirler. Çayı olmıyanlar yemekten evvel bir şey getirmezler. Sabah, öğle, akşam olmak üzere üç defa yemek verdikleri için müsafir yemek zamanını bekler. Fakat yemek vaktinden evvel ayrılacaksa yemek acele edilir. Burada en çok dikkat edilecek bir mevzudur. Sofra insanların terbiye inceliklerini gösteren bir imtiha yeridir. Bu imtiha başarı ile geçirmek bir muvaffakiyettir. Çerkesler (sofra terbiye mihengidir) derler. Ve (Pyesi-Phesi) dedikleri yani «ağaç kılı» tabir ettikleri kaba adam sofrada belli olur atasözünü hatırlarlar. Yemeyi ağır yemek, lokmaları orta büyüklükte bulundurmak, kibarca almak, başı sofraya üzerine çok içmemek, lokma ağza yanaşmadan ağzı açmamak, bir lokmayı çiğneyip mideye indirmeden diğer lokma almamak, avurtu şişirmemek, sofraya üzerine aksırmamak, ekmek ve börek gibi şeyleri ısırma yıp lokmayı elile koparmak, az yemek, fakat kibarlık edeceğim diye aç kalmamak, dereceyi iyi tâyin ederek Çerkeslerin «Zi ahe zefemişsere femif» yani (hakkını yemiyen hamdır) tabiriyle kastettikleri beceriksizliği göstermemek, fakat haddini aşırıp «PSİÇ» yani mandada dedirtmemek, bir yemeğe luzumundan fazla istiha gösterip (hiç görmemiş mi?) diye istihza mevzuu olmamak, yemekleri medhetmek, yahut beğenmemek-

lik tavrını belirtmek... gibi tükenmez inceliklere dikkat etmek lâzımdır.

Müşafirle beraber ev sahibi pek muhterem bir zat değilse, oturmaz. Yemek esnasında ayakta bekler. Hazır bulunanlar arasında oturmağa hak kazanmış ihtiyar varsa, bir ve nihayet iki kişi sofraya oturabilir. Fakat bu oturmak mükerrer teklif üzerine kabul edilir.

Müşafir gece kalacak ise hoş gelme merasimi yapıldıktan sonra istirahat devresi gelince elbiselelerinden yalnız dizliğini çıkarır. O vakit Pşerhası yahut hizmet eden bir genç dizliğini çekerek çıkarır. Gece yatacağı vakit yatak hazırlanınca ev sahibi mühterem bir zat ise «Şeş maf - hayırlı gece» diyerek çekilir. Odada kalan pşerhalar müşafirin soyunmasına yardım ederler. Ayak kabısını (çerkes ayak kabıları biraz güç çıkar), Pantolonunu çekip çıkarırlar. Elbiselerini güzelce derleyip bir tarafa bırakırlar. Leğen, ibrik ve kâfi mikdarıda çıra hazırladıktan sonra müşafirin yatağa girmesi akibinde onlarda «Şeş maf» diyerek çekilirler.

Müşafirin maiyetindeki Pşerha, yanındaki odada yatar. Oda yoksa müşafir odasının geri tarafında yatağını yapar. Pşerha müşafirle beraber yemek yemez, yanında oturamaz, evde hizmet edecek gençler varken misafire hizmet etmez, ancak atlara nezâret eder.

Müşafir odasının dışarısında genç akrânile sohbet eder, Harplara, düğünlere, eğlentilere ve kızlara dair gençlik sohbetleriyle vakit geçirir. Ev sahibinin kızı varsa hareme girerek ziyaret eder. Köydeki diğer güzel kızlara uğramayı da bilhassa bekâr ise hiç ihmal etmez. Çünkü memleketin kızlarını gördükten sonra eş seçecektir. Gençlere Pşerheliği sevdirende işte bu hallerdir.

Müşafir hareket edeceği vakit atlar hazırlanınca yaver makamında olan pşerha içeri girerek (hazır) der. Bunun üzerine müşafir ayağa kalkar. Pşerhalar silâhlarını, duvarda asıldığı tertip üzere sıra ile verirler. Silâhlarını takındıktan sonra dışarı çıkar. Ata binmeden evvel ev sahibi ile, şayani hürmet dostlarıyla veda eder ve sarılırlar. Sarılma esnasında biri birini öpme âdeti yoktur. Ancak sarışmadan sonra el sıkışırlar. Bazanda veda esnasında yalnız el sıkma ile iktifa olunur. Müşafir giderken evsahibine teşekkür etmez. Çünkü vazifesini yapmıştır. Ancak (Hoş kalınız) der. Geldiğinde olduğu kadar giderken de müşafir ata bineceği yerin mesafesini kendisi takdir ve tayin eder. Pşerheler atı odaya yakın getirirlerse müşafir saygı göstermek istiyorsa bir az uzağa çektirir ve atın başı odaya ve cemaata müteveccih olarak tutulur. Müşafir ata bineceği vakit kolana bakabilir. Çerkesler kolanı pek sık bağlamağı binicilikte mahir olmadığının delili sayarlar. Bunun için ekseriyya ata bindik-

ten sonra kolan atın karnı altında bir parmak sığacak derecede fasile sarkar.

Müşafir ata sol taraftan biner, binme esnasında sol elile hem dizgini, hemde eğerin kayışını birlikte tutar. Atın yelesini tutup binmek ayıptır. Sağ elilede arkadaki kaşı tutar. Çevik iyi süvariler ekseriye yalnız sol elile öndeki kaşı tutmakla iktifa ederek süratla binerler.

Ata binerken vücudu atın başına doğru ziyade eğmemek, süratla düst bir boy ile binmek lâzımdır. Binerken sağ ayağı atın sağrısına dokundurmak pek ayıptır. Atı tutan pşerha sol elile dizgini, sağ elilede üzeniği tutar. Fakat üzeniğe çok asılmaz. Çünkü bu, süvarinin cindilik mehareti ile istihfaf demektir.

Müşafirin maiyetindeki Pşerheler ise 30-40 metre daha ötede müşafir atına bindikten sonra atlarına binerler. Buna öyle dikkat ederlerki müşafirin ata binmesi bitince kendiside eğerinde bulunmuş olur. Daha evvel binemez. Pşerhelerin atları başkası tarafından ekseriye tutulmaz.

Müşafir atına bindikten sonra «Şötxej - Şöthej» yani mesut olunuz diyerek vedaini bitirirken at bir hamle yapıyor gibi gideceği yere doğru süratla yürür. İyi terbiye edilmiş olan Çerkes atları bu hamleyi öyle tabii bir süratte yaparlarki süvarisi farkına varmaz. Süvarinin gеме hafif bir dokunması, yahut üzeni içindeki ayağını ata temas ettirmesi üzerine o güzel hareketi yapar.

Müşafir bir az uzaklaşmadan atına kamçı vurmaz. Yüz metre ilerleyince bir defa kamçıyı ata vurarak şakırdatır. Bununlada ata kimin bindiğini ihtar eder. Başka vakit zaruret hâsıl olmadıkça atı kamçı ile dövmek ayıptır. Kamçıyı vuracağı vakit eli kulağa doğru kaldırmayıp ancak ileriye kaldırıp geri çekmek suretile vurmak lâzımdır. Atlar gayet iyi terbiye gördüklerinden kamçı darbesine ihtiyaç göstermezler. Sağ elde dördüncü ince bir sırmıla takılı olan ve daima açık olarak tutulması müted bulunan kamçının ucu hafif bir temas edince at bundan sahibinin arzusunu anlar. Pşerhede Thamatesi yani büyüğü önünden geçtikten sonra arkası sıra yürür. Orada hazır bulunanlarda veda adip ayrılan müşafire «Goq maf - Gog maf» yani uğurlu yol diye mukabele ederler.

Çerkeslerde müşafirlik müddeti müşafirin arzusuna bağlıdır. Bazan 5-6 ay, hatta bir seneye varır. Fakat ne kadar uzarsa uzasin hakkındaki hürmet eksilmez. Bilâkis dostlarının çoğalması hasebiyle müşafir odası günden güne kalabalıklaşır, düğün yeri gibi olur.

BEŞİNCİ FASIL

H E D İ Y E

Spenser diyor ki: «ahlakta tekâmül kendisinden

başkasını düşünmemek olan hodgamlıktan hem kendisini hem de diğerlerini düşünmekten ibaret bulunan diğergamlığa doğru gitmektir. Diğergamlığın genişlemesi tekâmülün derecesini gösterir».

Zamanımızda diğergamlığın azaldığından bahsedilen bazı bilginlerde» bugünkü medeniyet altta kalanın canı çıksın devridir». diyorlar.

Çerkesler ise «Hediye, diğergamlığı gösteren bir saygı vergisidir ve dostluğu temin eder». diyorlar.

(Tehadü, tehabu) hâdis şerifide sevgi temini için hediye verilmesini emrediyor. Millî içtimai bünyede çok mühim yer tutan hediye adetini kuvvetlendirmek için bu hadisin çıktığı zan olunur.

Çerkeslerin dostluğa ve hediyeye verdikleri önemden bahsederken İngiliz Mr. Bell, aynen şu suretle yazıyor:

«Çiçeron'un bile iltifat etmediği dostluktan ziyade bir şeye burada kıymet verilmez. Burada dostluk yolunda her şey sarfolunur. Evlenmek Cerime vermek daha bunun gibi Çerkeslerin hayatında tesadüf olunacak hâdiselerin sebepleri hep dostluktan ileri gelir. Bu âdet çalışmağa, iktisada bir az mâni gibi görünmekle beraber hayırlı bir kuvveti haiz. Çünkü, insanın cemiyet içinde seccyesinin takdire mazhar olduğunu görmesini, ve kendisini ziyaret edenlere karşı ihtiyaç gününde kendisinden bir şey esirgenmiyeceği mülâhazasıyla müsafirperverce muamele etmesini mucip olur. Diğer güzel bir semereside bizde olduğu gibi talihsizlik yahut ihtiyatsızlık yüzünden servetini kaybeden bir adamın ilelebet şeref mevkiini kaybetmesine, meyus kalmasına mâni olmasıdır. Bu gibi hallerde ihtiyaç karşısında insanların mahvolduğunun medeni memleketlerin her tarafında görülmesi medeniyet için bir lekedir. Burada harp dolayısıyla bütün varını, yoğunu kaybetmiş bir çok adama, bilhassa Anapalılara rasladım. Fakat hallerinde fakirlik ve zarurat âlâmetlerini görmedim. Kendilerine gösterilen güzel karşılamada ve muamelede hiç bir noksan olduğunu his edemedim. İşte size çerkeslerin alice-naplığına güzel bir misal».

Çerkes içtimai hayatında yeğâne tenkide değer gördüğümüz «Hediye» usulünün bir çok iyilikleri olmakla beraber tıyneti müsait olanları tenbelliğe, dilencililiğe sevkedeceği de şüphesizdir. Fakat bir kaç fena tıynetlinin suüstimalinden dolayı bir faziletin bırakılması bir millete tavsiye edilemez. Çünkü hediye verilmesi Çerkesyadaki hayat ve sosyal şartlara göre pek uygun bir âdettir. Çerkes zihniyetine göre almak, vermek karşılıklı bir hak ve vazifedir. Bunun için sınıfı, serveti ne olursa olsun çerkes hediye al-

maktan, istemekten dolayı hicap duymaz. Çünkü mukabilini belki bir misli olarak iade edeceğini bildiği bir şeyi dostundan istemek neden ayıp olsun? Aynı zamanda hediyeleşmek dostluğu ve meveddeti artırır ve bağlar. Bu zihniyet zamanımızdaki iktisâdi fikirlere uymaz. Fakat Çerkesler iktisât hususunda sosyalistler derecesinde serbest düşünüyorlar. Hatta Çerkesler arasında «Senin benim» hududunun azlığına hayret eden Mr. Longwors «İktisatçılardan sosyalist «Simon» Çerkesyaya gelseydi nazariyelerinin çoktan beri orada tatbik edilmekte olduğunu görürdü» diyor.

Çerkes zihniyetine göre bir adamın ihtiyacından fazla olan malından dostları istifade hakkına mâliktir. Alicenap ise malını değil şerefini düşüneceğinden malını esirgemez. İsteyene verir. Çerkesyada hediye usulunun yayılışı, yardım fikrinin, kibarlığa yönelmenin ifrat derecede olmasının bir mahsülüdür. Çerkes, dostuna borç vermesi, ona hürmetsizlik saydığından hediye şeklinde verir. Bu hediye ise haddi zatında kibarca borç vermesidir. Ancak şekli ve adı başkadır. Alınan hediye karşılığı daima daha kıymetli hediye ile mukabele göreceğinden buna Mr. Bell (hediye ticareti) adını haklı olarak veriyor. Çünkü hakikatta odur. Hediye alan adamın bir sene geçince daha kıymetli bir hediye ile mukabele etmesi adet olduğuna nazaran hediye telakki şekline aygırı olarak alandan ziyade veren için daha kârlıdır. Alanın istifadesi ihtiyacını zenginlik zamanına kadar defetmiş olmasıdır.

Hediye iki şekilde verilir : biri karşılıksız doğrudan doğruya hediye, diğeri talep üzerine vermedir. Birincisi saygı fikri, ikincisi yardım fikri mahsuludur. Ufak tefek hediyeler pekte mukabele usuluna tâbi değildir. Kıymetli bir şey hediye alanın, veren gelip istemeden evvel mukabil hediye vakit ve zamanı ile göndermesi daha kibarlıktır. Belli müddet geçtikten sonra, hediye veren zat evine gelince söze ve isteğe vakit bırakmaz. Giderken hazırladığı mukabil hediye verir. Uzaktan ziyarete gelen müsafir döneceği vakit hane sahibinin münasip bir hediye vermesi âdettir. Hediye alanın münasip içtimai mevkii ile münasip olmasına pek ziyade dikkat edilir. Hediyeyi alanın el ile tutması ayıp olduğundan yanına bırakılır, yahut maiyetindeki Pşerheye tevdi olunur. Buda mala karşı çok heveskâr bulunmamak ve görünmemek içindir. Hediye alan zat sadece teşekkür eder ve ne vakit, ne suretle mukabele edeceğine dair bir şey söylemez.

İ T İ K A D A T

Batık itikatlar — İslâm dini — Bayram — Cenâze merasimi — Cenâze ziyafeti — Matem merasimi

Londra «Diller ilmi cemiyeti» tarafından Çerkes dilini tedkika memur edilmiş olup buna dair bir eser neşretmiş bulunan Mr. Löve (Loewe) diyor ki:

«Şeyh Mansur'un zuhurundan beri Çerkeslerin zadeğânı islam dinini kabul etmişler ve hepsi sünni mezhebindedir. Fakat halk sadakat ile eski putperestlik ibadetlerine devam ediyorlar. Bunların taptıkları başlıca ilâhlar şunlardır:

1 — ŞİBLE yani yıldırım, harp ve adalet ilâhesidir. Harbe giderlerken evvelâ bu ilâha münâcat arzederler. Eğer harbin neticesi muvaffak olursa sürünün en güzel koçunu buna kurban keserler. Harp başlamadan evvel gök gürleri, yahut şimşek çakarsa bunu fahi hayr sayarlar. Yıldırımın çarptığı ağaçlara mukaddes nazarile bakarlar. Onun dalları altına iltica eden en büyük cani bile olsa savunmağa mazhar olur. Bu sebepten dolayı yıldırımın öldürdüğü adamada mukaddes gibi bakarlar ve görülmeyen büyük ihtifallerle gömerler.

2 — LEPS (1) Ateş ilâhidir. Bu ilâhe ibadet eski ateşperestlikten kalma bir dal olması mühtemeldir. Bu eski ibadetin izleri hâlâ yüksek dağların yukarısında yaşayan cengaver kabileler arasında mevcuttur.

3 — SEOSZERES Suların, ırmakların, rüzgârların ilâhidir. Bu mabude deniz ve bulutlar ittat ederler. Onun emrile yüksek dağların buzlu tepelerinden kar yığınları aşağıya dökülür. Kayalardan sular fışkırır. Yağmur için bu mabuda dua eden çiftçi, tarlada kurumuş ot üzerine bir az su döker, genç kadın, köca, anne eğer sevdikleri veyahut kendilerine ilgili olanlardan biri denizde bulunacak olursa kurbanlarını denize götürmek üzere nehirlerle bırakırlar ve dalgaların bu hediye deniz enginliğinde tahtı bulunan bu mabudun huzuruna varacağına inanırlar. Mabutta sadık perstşkârlarının dua ve kurbanını kabul ettiğini rüzgârların akıntısı veyahut bulutların hareketleriyle bildirirmiş.

4 — ZİGUTHE seyyahlar ilâhidir. (2) Bu mabut himayesini ayakla yürüyenler üzerine, bilhassa mübarek bir ziyarete çıkanlara verir. Garazsız, memnuniyetle yapılan müsafirperverliği saadet ve sevgile mükâfatlandırır. Bir müsafirin varış ve ayrılışı anında ev sahibi daima bu ilaha bir içki takdim eyler. Yani yere bir az su döker(3).

5 — MEZİTHE Orman ilâhesidir. Bu ilaheye orman gölgelerinde ibadet edilir. Bu suretle ibadet yapmağa tahsis edilmiş olan mukaddes ormana Çerkesler «THE ŞEG» derlerdi. Diğer ilâhlar gibi bu mabudde daima takdis olunur. İbadet için intihap edilmiş olan ağacın dalları altına iltica eden cani affe,

savunmaya nail olur. Eski Roma ve Yunan mabetlerine iltica edenlerde aynı suretle eman bulmuş olurlardı.

6 — KOTIJ Mukaddes mişe ağacıdır. Bu ağacın altında (4) kabilenin ihtiyarları adaletin icrası için toplanırlar. Orada harp ve barışa ait meseleler müzakere olunur. Orası mukaddes ad olduğundan halk savaşa gitmeden evvel burada toplanırlar.»

- (1) Bu kelime hâlâ kasem makamında sözü teyit için kullanılmaktadır.
- (2) Bu kelimede hâlâ kasem yerinde kullanılmaktadır.
- (3) Bu adet hâlâ Anadolu'da Türkler ve hristiyanlar arasındadır.
- (4) Bu mişe ağacına bir çok kitaplarda (Kodoş) adı verildiği görülmüyor. Kodoş, Çerkesçe yortu mânâsına olan (KOTIJ) kelimesinin galatıdır. Mukaddes ağaç yahut âyin icrasına mahsus ağaç demektir.

**

1837 tarihlerinde Çerkesyanın batısında yani Şapsığ, Ubuh, Abaza mıntakalarında siyahat ve tedkikât yapmış olan Mr. Bell ile Mr. Longworst te işbu eski batıl itikatlara dair âyinlere şahit oldukları gibi halk umumiyetle müslümanlığı kabul etmiş olmakla beraber henüz eski itikatları unutturamamış olduğunu, hristiyanlığa ait âyinlerle karışık olarak halkın bir kısmı eski dinleri merasimine riayet eylediğini, hatta eski dinlerini bıraktıkları tarihten beri harp beliyesi başlarından eksik olmadığını bazılarının söylediğini ifade ediyorlar.

Bu iki zatın Çerkesya sahillerinde eskiden kalma haçlara tesadüf etmeleride Gürcistan kraliçesi (Tamar) ın dinî gayretile sahil halkına eski dinlerine ilâveten hristiyanlığın bazı âyinleri kabul ettirildiğini gösterir. Çerkesyanın bu kısmında haçlılardan kalma her birinin bir yevmi mahsusu olduğunu söyleyen Mr. Bell diyor ki:

«Yapılan âyin hristiyanlık ile diğer dinlere mahsus merasimin ihtilâtından husule gelmiş bir şekildir. Âyinde her aile bir sofraya getiriyor. Bundan başka kurban kesiliyor. Mumlar yakılarak bazıları başlarına, bazıları da haçın üzerine koyuyor. Sofralar haçın önüne konuyor. Oradan geçerken herkes kalpağını çıkarıyor, yüksek sesle dua okuyan üç kişiden başkası haça yanaşmıyor. Bu üç kişiden biri haça yanaşarak dua ederken bir elinde çörek, diğer elile «ŞUAT» denilen içkili bir kadeh tutuyor. Bilahare bunlar haçın bulunduğu yerlere dağıtılıyor. Bu âyinde Çerkeslerin eski dinlerinin eserleri görülmektedir.»

(Devamı var)

SULTAN KAYTBAY

1407 — 1495

Zahit GÜSAR

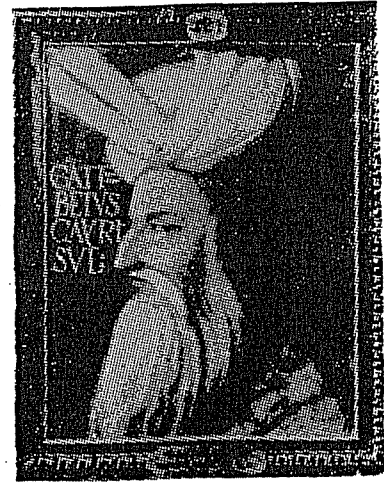
Kaytbay 1417 de on yaşında iken Çenkesyadan Mısıra getirilmişti. O tarihlerde Şimali Kafkasya Moğollar tarafından istilaya uğramış, Moğolların yakaladıkları genç kız ve erkekleri toplayarak haraç, mezzat Cenevizlere sattıkları bir devre idi. İştâ Kaytbay Cenevizliler tarafından Mahmut Rüstem adında bir Mekkeli tacire satılmıştı. Mısır sultanı Melikuzzahir Sait Çakmak tarafından Mahmuttan satın alınmış ve azat edilmişti. Bir zaman sonra sultanın has alayınâ memur edilmiş, daha sonra mâbeyne sokulmuş Sultan İNAL zamanında bu vazifede ve emir aşere denilen teğmen rütbesinde kalmış, Sultan Hoşkadem devrinde mızika kumandanı ve mukaddem elf (general) ve sultan Bilbay zamanında ras nöbetülnob (Has ordu kumandanı) olmuştu. Melik Ezaahir Temirboğa halk tarafından azledilince Kaytbay 872 hicri recep ayında (1467 m) hükümdar ilân edilmişti. Sultan olduğunda altmış yaşında bulunuyordu.

Kaytbay sultan olduğu zaman memlekette anarşı vardı. Parasızlık, fitne ve fesat ile Mısır karrırk bir durumda idi. Kaytbay bunları düzeltmek ve fesatçı gruplarla ilgili beyleri tevkif etti. Memleketi sükûnete kavuşturdu. Fikir hürriyetine hürmet eden bi insan olan Kaytbay kendisinden evvel sultan olan Temirboğayı, akraba ve dostlarını serbest bıraktı. Onların İskenderiye ve Dimyata gitmelerine müsaade etti, hiç birinin hürriyetine ve tevkifine yanaşmadı. Vazifeden çekilmiş eski sultanlarla, kendi düşmanlarına güzel muamele eder, onları eğlenti yerlerine, spor maydanlarına, stadyumlara davet eder, saygı gösterir, haç için farizeyi yapmak üzere Hicaza gitmelerine ve hatta hükümet merkezi olan Kahirede kendisinin bulunmadığı zamanlarda dahi hükümet merkezine gitmelerine hiç korkusuz müsaade ederdi. (1)

Kaytbay geçen asırdaki Mısır sultanları içinde iftihar edilecek bir şahsiyettir. Hatta İslam padişahlarının en hayırlısıdır ve (belmin hayret mulukilislam kati-beten) denilmektedir (2). Kaytbay pek mütevazı ve demokrat bir hükümdardır (3).

Osmanlı padişahı Mehmet zamanında Osmanlıların, Irak sultanı Uzun Hasana karşı sefere çıkmaları ve onu mağlup etmeler Kaytbayı kuşkulandırmış, Osmanlıların Suriyeyede sefer yapmalarını da düşü-nerek hududa asker sevkettiştir (1840 m) Beyazıdın

galebesile neticelenen Beyazıt ve Cem'in saltanat ihtilaf dâvaları akibinde Cem'in Mısıra kaçarak Kaytbaya ilticası üzerine, Beyazıt; Cem'in kendisine teslimini Kaytbaya yazmış isede mülteciyi himaye etmeyi şair adeden Kaytbay, Beyazıdın isteğini yerine getirmedüğinden araları açılmış ve her iki taraf savaşa hazırlanmıştı. Osmanlılardan çekinen Kaytbay; Osmanlı idaresindeki Adana ve Tarsusu zaptetmişti. Mısır ordusunu Özbek adında bir çerkes kumandanı idare ediyordu. Mısır ordusu zaferle Kahireye dönmüştü. Özbek Kahirede Özbekiye camini, Özbekiye bahçesini ve Nil nehrinin kabarması halinde fazla suları toplamak üzere büyük bir havuz yaptıran bir zattır. Sultan Beyazıt ikinci defa olarak Ali paşa kumandasında bir ordu göndermiş isede Osmanlı ordusu yine mağlup olmuş, beş sene devam eden savaş bir sulh muahedesile (1491) sona ermiştir. Kaytbay tarafından iyi muamele ve himaye gören Cem; daha sonra İtalyaya geçmişti.

Sultan KAYTBAY

Kaytbay memleketin kalkınmasına, itibarının yükselmesine çok kıymet ve ehemmiyet vermiş, Memleketi güzel idare etmiş, zamanında Mısır refah ve saadete nail olmuştur (4). Kahirede biri Halifelerin türbeleri yanında, diğeri İbn Tulon yakınında olmak üzere iki büyük cami bina ettirmiş, camilerin yapılmasına o zamanın kıymetli üstadı mühendis Bedret-

tin Muhammed bin Tulon'u memur etmişti. 1475 te inşası biten Kaytbay camii'nin iç duvarlarına nakışlar yaptırılmış, altınla yazılı kur'an ayetleri ile donatılmıştı. Bu iki cami bugün Mısırın en güzel camilerinden ve sanat eserlerindendirler. Kaytbay ayrıca Berkukun türbesinde yaptırdığı inşaat ve taş nakışları güzel sanatlar bakımından Kahirenin iftihar edeceği bir eserdir (5).

Onuncu asırda yapılan Elezher camii'nin başlıca hamisi Kaytbay idi. Onun himmeti ile vucude gelen muazzam inşaat hicri (900) senesinde (m. 1494) yani ölümünden bir az önce bitmişti. Alimler ve fakirler için yapılmış bir çok vakıflarda hep bu hükümdara aittir. Bu zatın yaptırdığı binalar hakkında kitabelerden malumat edinmekteyiz (6)

Kaytbay din işlerine pek kıymet verirken bayındırlık işleri ilede meşgul olurdu. Mısır ve Suriye de yollar, köprüler, su bentleri ve kaleler yaptırmıştır (7) İnşa edilen kalelerin en meşhurları İskenderiye, Dumyat ve Reşittedir. Pek dindar olan Kaytbay (8) kendisini medheden şairlere iltifat etmez ve onlara peygamberi medh etseler daha iyi ederler (9) derdi. İlim ve fen kitapları tettebbü eder, tarih kitaplarını pek severdi. Bilhassa Halife ve Padişahlara ait kitalar onun çok kıymet verdiği kitaplardı. Her sene Kâbeye bir örtü gönderirdi. Haccada gitmişti. Mesçidi harâm yanında büyük bir medrese, hergün hayrat dağıtan büyük bir hayrathane mutbak, ayrıca bir de yetim mektebi inşa ettirmişti. Yanan mesçidi şerif yerine bir mesçit yaptırmıştır.

Kaytbay memleketi için fena gördüğü ecnebi imtiyazlarını kaldırmış (10) bazı devletlerde ticari muahedeler akdetmiştir.

Kaytbay mali siyasete önem vererek Mısırın kalkınması için icab eden parayı toplamak üzere o zamanlar adet olan şiddet, kuvvet ve müsadere usullerini kaldırmış, vergileri bir nizamla bağlamış, gayri meşru vasıtalarla hareket eden maliye memurlarının ve mukataa resilerinin aldıkları hediye veya halkı kendi istekleri ile vermedikleri para cizyelerine son vermiştir. Hatta halen medeni devirlerdeki usullere yakın vergi usullarına baş vurarak vergi tarhında mütedil hareket etmiş, sarf edilmiyen paraların bir kısmını sahiplerine iade etmiştir. Bu hali halk istigrapla karşılamıştır (II).

Kaytbay orduya çok önem vermiş, 1467 den 1489 tarihine kadar orduya 7 milyon dinar (70 milyon altın frank) sarfetmiştir. İnşaatta ve binalara verilen masraf bundan hariçtir (12).

Kaytbay islam olmayan insanlara da iyi muamele eder, haklarının kaybolmamasına, zulme uğramalarına çalışırdı. İslamların haiz oldukları hakları onlara tanırdı. Hatta misal olarak Kudus kadısı Şehab bin Abiyyenin emrile yıkılan Kudus kilisesini haber alınca yıkılan kilisenin tekrar yapılmasını emretmiş, kadı ile bu işte ilgili olanları cezalandırmıştı (13).

Kaytbay sporu pek sever, yaşlı olmasına rağmen hergün ata biner, manejlerde bulunur, atla uzun mesafeler katederdi. Dinç bir zat olan sultan, Kahirede güzel bir saray sahibi idi. Osmanlı - Mısır seferinde padişah birinci Selim Kahirede bu zatın Birketilfil-deki kasrında ikamet etmişti.

Kaytbay iki evli idi. İlki Antalya vilâyetinde ki Alaiye kasabasından Mısıra gidip yerleşen Türk asıllı bir memurun kızı Fatma hanım idi. Bununla 1466 (872 h) senesinde evlenmişti. İkinci refikası Elmalik ezzahir Ebu said Kansav un kız kardeşi Asılbay dır. Asılbay, Kaytbayın vefatı üzerine yerine sultan olan oğul Elmelik Ennaşır Muhammedin annesidir. Kaytbay bu refikasıyla Hicaza gidiş Hacı olmuştu.

Mısırı çok iyi idare eden ve çok güzel eserler bırakan Kaytbay 21 Eylül 1495 (901 h. 22 ilcade) senesinde vefat etmiş ve Kahirenin doğusunda kendi camii olan Kaytbay camii yanındaki türbesine defnedilmiştir. Hükümdarlık müddeti 29 sene, 4 ay, 20 gündür.

- (1) İslam maarif dairesi, İngilizce tabı, Kitap 2. s; 661
- (2) Elmezaratulislamiye velâsâr elarabiyye, Kasım Zeki. S: 198
- (3) Ayi eser S: 199
- (4) Aynı eser aynı şahife
- (5) Bin senelik Kahire tarihi, Binbaşı Abdurrahman Zeki. Kahire. S: 98
- (6) Van Brehem Corp İnci. Ar, mor 21-25
- (7) Mısır veşşerakise Rasim Rüştî, S: 81
- (8) Şezeratulzeheb. Elumadilhanbeli
- (9) Essehavi
- (10) Elmezaratulislamiye velâsârularabiyye. Kasım Zeki. S: 201
- (11) Dairatulmaarif elislamiye mecmuası (İngilizce tabı), ve Mısır veşşerakise. Rasim Rüştî. Kahire. 1948. s: 84
- (12) Mısır veşşerakise, Rasim Rüştî. Kahire. S: 84
- (13) Eşşezerat. Güz 8.S:8
- (14) Elmezaratulislamiye velâsârul-arabiyye. Kasım Zeki, 1942. S: 204.

Mansurati Temirbolat

1845 - 1898

ARSLAN

Mansurati Temirbolat vatanından uzaklaştırılmış bir şairdir. Eserlerinin çok az bir kısmı tab edilmiş olduğuna bakmıyarak, Kafkasyada Mansurati Temirpolata verilen isim budur. Vatanında onun hal tercümesi hakkında malumat azdır. Halbuki şairin gerek şahsiyeti, gerekse edebî faaliyeti milli dava bakımından çok önemlidir.

Mansurati Temirbolat Osetin dalından bir Çerkestir. O, 1845 senesinde terek kale (Viladikafkas) yakınında olan (Gizel) köyünde doğmuş. Gizel şimdi büyük bir kasaba. O zamanlar bu köy bir birinden ayrı obalardan ibaretti. Bu obaların birinde bunların. Temir Bolat çocukluğunu burada geçirdi. Sonra babası Osman, ailesi ve müstakbel şairle beraber Terek nehrinin sağ sahilinde duran (Brut) köyüne göçtü. Aralarında o zaman Şimali Kafkasyada tanınan Musa Kundukh ta bulunan nüfuzlu akrabaşının yardımı ile Temirbolat Petersburgda Rus harbiye mektebini bitirerek zabıt olmağa muvaffak olmuştur.

Fakat düşman ordusunda hizmet etmek istemeyen Temirbolat 1865 te 20 yaşında iken, diğer çerkesler ve ailesile beraber Türkiyeye hicret etmiş. Ana dolunun Sivas vilâyetine bağlı olan, şimdi vilâyet olan Tokat kasabasında oturmuştur. Hayatının sonuna kadar Tokatı terketmiyen şair 1898 de orada vefat etmiştir. Temirbolatı görmüş olanlar onun ateşli bir vatansever olduğunu ve hasretle andıklarını söylerler.

Temirbolatın edebî faaliyeti, Kafkasya tarihinde geçen en kanlı hadiselerle bağlıdır. O, geçen asrın 60 ıncı yıllarında yazı yazmağa başlamıştır. Uzun, nihayetsiz yıllar süren Kafkasya savaşı artık bitmişti. 1859 da Günüb zirvelerinde Ruslarla olan mücadelenin, kahramanlıklarla dolu Şamil devri, tam bir facia ile bitiyordu. Şimali Kafkasın doğu kısmı tam ve ağır zencirlerle bağlandıktan sonra, hâin düşman gârp kısmı Adigelerinin imhasına başlamıştı. 1864 te, garbi Kafkasyada son «asi» Adığhe köyü Ruslar tarafından zabtedilmiş, bunun neticesi olarak bu zengin ve memur memleket harabeye çevrilmiştir. Bir milyondan fazla Çerkes batı Kafkasyadan ayrılmışlar, vatanlarını terkederek Türkiyeye hicret etmeye mecbur olmuşlardı.

Ruslar batıda tatbik ettikleri baskıyı doğudaki tatbikiye başlamışlar, halkı, memleketi terke mecbur ederek, onların yerine kazakları yerleştirmeye başlamışlardı. Tereke skân için 100,000 kazak silâhlı olarak gönderilmişti. 1865 senesi ilk baharında Çeçen, İnguş, Osetin ve Kabardeylerden bir kısmı hicret hareketine başladılar.

Arabalarla ve çok fakir eşyaları ile muhacirler yola düzüldüler. Askeri Gürcü yolu... Tiflis.. Ru Türk hududu, Kars... ağır ve kederli bir yolculuk.

Şair, Rus hükümetinin insafsız siyasetine biz zat şahit olmuş, oda muhacirler arasına ailesile katılmıştı. Rus zulmu onu vatanından uzaklaştırmıştı. Dindas ve kardeş Türkiye'nin misafirperver himaye sine diğer vatandaşları gibi sığınmıştı. Muhacereti bütün izdirap ve mihnetlerini hassas bir şairin ruhaleti üzerindeki tesirlerini birde hesaplayınız...

Şair, «iki arkadaş» adındaki bir şiirinde göçmenlerin Türkiyeye hicret ederken çektikleri eller ve zahmetleri iki arkadaşın biri ihtiyar, diğeri genç Yollarda ot yiyorlar. Ölünce kefensiz defnediliyorlar. Şairin «Beşik şarkısı» şiirinde vatan hasretini aşkırtıyor ve orada Çerkes bir yavruya damarlarında Kafkas kanı aktığını unutmamayı hatırlmakta. Şair her Kafkasa gidenden avdetinde kendisine bir parçada olsa yurttan toprak getirmesini ister ve derler: «gurbette ölürken mezarına bir avuç olsun vatan toprağı serpilmesi fena değildir» demiş.

Şairin bütün şiirlerindeki mevzu «vatan ve vatan hasreti ve millet hasreti» dir. Bir şiirinde:

«Ey dağlar, doğma vatan. Sızsız nasıl yaşayabiliriz biz.»

Şair Türkiye'yi çok severdi, samimi bir muhafazetçi vardı. ve Türkiye'ye necip bir milletin oturduğu kardeş bir memlekettir» demektedir.

Temirbolat hakikaten Kafkas muhacirleri Şair sayılır. Muhacirlerin hasret ve izdiraplarını terennüm eder içli bir şairdi. Şiirlerinden Kafkasyada (Fikirler, iki arkadaş, beşik şarkısı) gibi azı neşredilmiştir. Bir kısmı akraba ve dostları elinde kalmıştır.

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın lade edilmez

Ida

1

General Musa Kundukhov'un Hatıraları

Fasıl VIII

(12)

Çeviren: Murat Y A Ğ A N

İleri gelen Çeçenler ve karabulaklar - Kumandanın endişeleri - Fakir muhacirlere yardım ve ilk kafilenin hareketi - Vladikafkasta Türkiye harekati - Kartzele vedalaşmam - Prens Greguar Oberliani ile karşılaşmam - Bazı Gürcü Prenlerinin istekleri.

Hepsi itirazsız muhaceret fikrini kabul ettiler, sadece yolculuğun denizden mi? Yoksa karadan mı? olacağını sordular.

Bu hicretin karadan Gürcü askeri yolundan olacağını ve her türlü ihtiyacın temin edileceğini söyledim. Mutmain olarak, harekete sükunetle ve karışıklığa meydan vermeden hazırlanacaklarına söz verdiler.

Sadullaha ben ve ailem yola çıkmadan hareket etmemelerini muhacirlere iyice tenbih etmesini söyledim. Bir ayaklanmadan konarak kumandan mura-hhaslar gönderdi, böyle zamanlar çok defa olduğu gibi, bunlar yanlış ve mubalağalı raporlar gönderdiler. Bu şişirilmiş haberler Loris'in endişesini artırdı. 28 Nisanda bana kardeşim Afako vasıtasıyla çok endişe ettiğini ve bir an evvel hareketimi arzu ettiğini bildirdi.

Bu vaziyetten memnun olarak kendisinden, Kabarday dağlarının cenup versanlarında bulunan ve içinde binaları ile birlikte 3800 desyatınlik (bir desyatın 13 dönümdür) münbit arazimin kıymetinin takdir edilmesi için muhammin heyet teşkil etmesini istedim. İstedikim yapıldıktan sonra, heyetin takdir ettiği bedelin bana devlet tarafından ödenmesini istedim. (Gizelde bulunan, babamın 10.000 desyatınlik yeri hükümet tarafından geliş güzel gaspedilerek Arkon köyü kazaklarına verilmişti).

Loris bu mesele üzerinde general Kartzele bir rapor verdi. Bu da muhacereti kolaylaştırmak için emrime istediğim kadar para verilmesi, fakat benim hicretime mani olmak için bütün lazım geleni yapacağı şeklinde cevap verdi. Loris bu mektubu bana okudu ve Grandük namına Piatigorsk civarında istediğim yerde 6000 desyatınlik yer vermedi teklif etti. Bundan başka, kendim kalmak şartile Çeçenlerin hicretini desteklediğim takdirde bol bol mükâfatlandırılacağımı bildirdi. Bu gibi tekliflerin beni teessür ve teessüfe sevkettikten başka bir neticesi olamayacağını kendisine bildirince Loris bana karşıda, şef-

lerine karşıda maskesini sıyırdı ve Kartzele hakikati, ben başta olmadan hicretin olamayacağını, bir defada Türkiye gidince geri gelmenin mevzuu bahsedilmeyeceğini yazdı. (Lorisin bana dediğine göre, Grandük İmparatora benim istifa ettiğimi bildirdiği zaman şu cevabı almış: «Sana her türlü selâhiyeti veriyorum, şu şartlari ne ben ne Avrupa Kafkasyadan bir silâh sesi duyulm...»)

Grandükten heyet filan teşkiline lüzum görmeden mülkümün hakiki kıymetinin nakden bana ödenmesi hakkında emir geldi. Loris, vazifesini şahsına uygun olarak yapmağa koyuldu; evvelâ benimle pazarlığa girişti. Hakkile düşüncecek olursak desyatın başına on beş rubleden olmak üzere arâzım için 57.000 ruble, ayrıca binalar içinde 25.000 ruble ki cem'an 82.000 ruble almam icab ederdi. Fakat 45.000 ile iktifa ettim. Ruslarla alakamı bir an evvel kesmek için bir çok Dağlıların yaptığı gibi hiç almadan da terketmeğe razı idim. Ayrıca 10.000 ruble fakir muhacirlere yardım için istedim. Loris bunu az görerek ve benim bir çoklarına kendimden yardımına mecbur kaldığımı müşahade ederek 20.000 daha verdi, yolculuk içinde bütün kolaylıkları temin etti.

Benim ailemi ve akrabalarımı ihtiva eden ilk kafile 25 mayıs 1865 te Vladikafkasta hareket etti, bunu diğer kafileler takip etti. Böylece 3.000 ailenin hareketini temin ederek geri kalanları Naip Sadullaha havale ettim. Sevgili vatanıma son vedalarını yaptıktan sonra bende kalbime taş basarak yaşlı gözlerle yola çıktım.

Cenabı hakka muntazam Türk ordularıyla tekrar sevgili Kafkasyayı menfur düşmandan kurtarmayı nasib etmesi için, kanağlayarak yalvardım. Genç, ihtiyar, kadın, erkek çoluk çocuğun kahramanlıklar ve mucizeler diyarı olan sevgili vatanlarından, o mübarek toprakları nasıl göz yaşlarıyla sulayarak ayrıldıklarını tarif edemem.

8. Temmuzda, gün doğarken hareket ettim. Yalnız damadım albay Muhammed Dudar (bugün general) beni ilk istasyona kadar teşyi etti. Ayın 9. unda Tiflise vardım ve orada istifamı verdim. 18 temmuzda yeğenim Mansurati Temirbolat (kendisi şairdi, Asetin dilinde çok güzel şiirler bırakmıştı. Fakat malesef bu şiirler Türkiye'de kayboldular) ve o zaman harbiye talebesi olup tam hareket edeceğimiz sıra-

Kanbulat ile beraber Tiflisi terkettim.

General Kartzeften ayrılırken, benden Türk ordusunda, Ruslara karşı bir harpte yer alamıyacağım hakkında şerefim üzerine söz vermemi istedi. Bu asil Kartzeffe, eğer Türk ordusuna intisap edecek olursam bana verilecek bir vazifeyi nerede ve kime karşı olursa olsun seve seve kabul etmeğe mecbur olacağımı anlattım. O zaman Kartzef hiç olmazsa Kafkasyalılara oradan mektup yazarak Şimali Kafkasyalıları isyana teşvik etmememi rica etti. Onlara yazarak isyana teşvik etmek, bu şartlar dahilinde, felâketlerine sebep olmak olurdu. Bu hususta memnuniyetle söz verdim ve yalnız böyle şeyler değil, çok mecbur olmadıkça hiç yazmayacağımı ilâve ettim.

Esas itibarıyla bence en ehemmiyet verilen mesele hakkında bir suale maruz kalmadan, kendi hesabıma daha fazla izahat vermeyi lüzumsuz görüyordum General Kartzef, benimle beraber Pavlov harbiye okulunda tahsilini yapmıştı ve beraberce 1836 da subay çıkmıştı. O birinci çıktığı için hassa kıtalarına alınmıştı. Bana karşı olan sevgisinden dolayı muhaceret işi bittikten sonra tekrar gelerek garp memleketlerine (Polonyaya) yerleşmemi ve orada hükümetin bana vereceği malikanede yaşamamı tavsiye etti.

Tavsiyelerinden dolayı pek mütehassıs oldum. Aleksandr Petroviç, dedim: görüyorumki, bunları benim Türkiyedeki akibetimben endişe ettiğinden söylüyorsun. Fakat ruhumun ne kadar muhtarip olduğunu bilsen: öyle ıstırapki saklamak mecburiyetindeyim ve bu yüzden de gittikçe artmakta, sende bana kalbimin dediğini, yani mümkün olduğu kadar çabuk Türkiyeye git» derdin. İşte bende öyle yapıyorum ve gidiyorum.

Ah, aziz dostum dedi. orada hakikaten sükut-hayale uğramandan korkuyorum. Bundan başka kendimi hazırladığım şey imkânsız oldu. Burada, Lorisin benden fırsattan istifade yarı fiatına aldığı müreffeh evimdense orada bir kulubede yaşamayı tercih ederim.

Bana karşı büyük bir sempati besleyen Kartzef çok müteessir oldu. Hararetle kucaklaşarak Koçorah,da ebediyen birbirimizden ayrıldık. (Kurmaya yüzbaşı Zaleny Tiflisten Erzuruma, Türk hükümetinin Çeçenleri Rus hududuna yakın iskân edip etmediğini anlamak için gönderilmişti. Bir gün benim yanıma geldi. Kartzefin selamlarını bildirerek dedi ki: Aleksandr Petroviçin kulağına, Türkiyede mutmain olmayarak tekrar döneceğiniz haberi çalınmış. Bunun kendisini pek sevdiğini söyleyebilirmiyim? Şunuda ilâve etmeliyim ki çocuklarınızı seviyorsanız kendilerinin istikbalini temin edecek olan mükâfatı-

nızı almak için doğunuz. Cevabınızı bekliyor. Ona mektup yazdınız mı? diye yüzbaşıya sordum. Hayır, dedi. Şu halde cevabım şudur: Koçorah ta Aleksandr Petroviçten kendisine karşı daima beslemekte devam edeceğim samimi arkadaşlık ve şükran hisleriyle ebediyen ayrılmıştım. Dönmeğe gelince, dönmek ve beni yerde sürünen adamlarla karşı karşıya gelmek mecburiyetinde bırakacak olan bu mükâfatı kabul etmektense burada ölüme mahkûm olmayı tercih ederim. Ümit ederim ki böyle bir vaziyete gelmek istemez.)

Tiflise dönerken yarı yolda Tiflisten Koçoraha giden kumandan general Prens Orbeliani (meşhur vatansever ve şair olarak tanınmıştır) ye rastladım. Arabalarımız durdu. Arabadan atladım, vedalaşmak ve bana karşı her zaman gösterdiği iyilik için teşekkür etmek üzere yaklaştım, gözlerinden yaşlar aktığını gördüm, sesi kısılarak : Allah seninle beraber olsun dedi ve arabasına çekmesini söyledi.

Yol ortasında yalnız kalarak evvelâ bu anı gidişten şaşaladım. Sonra her kesin yanında görüşmek istemediğine hükmettim. Zaten göz yaşlarını da tutamamıştı. (Gürcistan üzerinde Rus hâkimiyetine daima muarızdı. Bunun için 1830 da Gürcistandaki isyandan sonra rütbesi indirilerek yüzbaşı rütbesile Rusyaya gönderilmişti).

Gürcü prenslerinden ve İmerit generallerinden bazıları Âli paşaya selamlarını götürmemi ve Gürcülerin şimdi Türkleri daha iyi tanıdıklarını eskisi gibi Türklerden bir düşman olarak çekinmediklerini nakletmemi rica ettiler. Hatta en tanınmış ve nüfuzlularından olan bir tanesi hüsnü kabul göreceğini bilse derhal Türkiyeye geçmeğe hazırды.

Bütün havale edilenleri Türkiye hariciye nazırı Âli paşaya naklettim. Kafkas halkının ve Rus Kazaklarının vaziyetini de kendisine anlattım. Kafkasya Rusyaya bir demir yolile bağlanmadan orasını istila etmek fırsatını kaçırmamak icab ettiğini aksi taktirde; sonra Türkiyenin çok pişman olacağını söylemekten kendimi alamadım. Tercümanın Abisaltı inalık tarafından kendisine anlatılan sözlerimi dinledikten sonra Âli paşa sevinerek tasvip eder bir tavirle: İnşallah, dedi, bir gün gelecek, Kafkas Başkumandanlarından birisi olacaksınız.

Böylece 44 yaşında, Rusyadaki 29 senelik hizmetim sona ermiş oldu. 1865 te yeni bir kitle manı olarak Türkiyenin ve Rusyanın muvafakatile Türkiyeye geçmiş oldum. 22. temmuzda Karsa geldim, büyük merasim ve topçu ateşleriyle karşılandım. 1867 de paşalık ünvanı verildi.

(devamı var)

BİR AZDA GÜLELİM

Derleyen: Mehmet KETEV

★ Avusturyada coğrafya dersinde öğretmen talabeye soruyor: Batı nerede, doğu nerede ve nasıl bulmalı?

Talebe derhal cevap veriyor.

Garda marşandiz trenlerine bakmalı. Garptan şarka gidenler dolu ve yüklü giderler. Şarktan gelenler boş dönerler.

—o—

★ Bir Sovyet fabrikasında çalışan üç işçi başı takibata maruz kalıyor. Birincisi; iş başına bir dakika geç gelmiş, ikincisi; bir dakika evvel gelmiş, üçüncüsü; tam zamanında işe başlamış. Kurulan Komünist mahkemesi şu karara varmış:

Birincisi ihmalden, ikincisi dalkavukluktan, üçüncüsünü de bürokrasiden mahkûm. Ve karar hemen tatbik edilmiş.

—o—

★ Tahran konferansında bir müzakereden sonra Rozvelt, Çorçil, Stalin parka gezmeye çıkıyorlar. Park içindeki dar yolun ortasında bir öküz boyunu boyuna yatmış ve yolu kapatmış. Rozvelt öküze bağırıyor, fakat hayvan hiç aldırıyor. Çorçil öküze yaklaşarak ayağı ile itiyor. Hayvan oralı değil, Bunu gören Stalin öküzün yanına yaklaşıp iğilerek kulagina yavaşça bir şey fısılıyor. Hayvan birden bire yerinden sıçrıyor, bağırarak var kuvvetiyle kaçıyor. Hayretler içinde kalan Rozveltle Çorçil Staline Öküze ne söylediniz? diye soruyorlar. Stalin: Ben seni Sovyet Rusya ya götürür ve orada kolhoza veririm dedim.

TARİHİ HATIRALAR

28.XII.1912 Romancı Ahmet Mithat Hağur vefat etti.

31.XII.1953 Muharrir İsmail Ziya Bersis vefat etti.

HABERLER :

KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİ KONGRESİ

İstanbul Kafkas Kültür Derneği senelik mütat kongresini Aksaray Lalelidaki dernek merkezinde 19. Ekim, 1958 tarihinde yapmış ve idare heyetine Sayın Ömer Yağan, Hayri Cankat, Hayri Domanic, Hasan Yurdakul, Yahya Özkan, Afer Canoğlu, Hacı Polat seçilmişlerdir. Yeni idare heyetini tebrik eder muvaffakiyetler dileriz.

Yeni Kafkas

Yeni Nesriyat :

TARİHTE KAFKASYA

Mütefekkir ve tarihçi General İsmail Berkok merhumun TARİHTE KAFKASYA eseri intişar etmiştir. Kafkasyanın ve bilhassa Çerkeslerin menşei, tarihi ve Kafkas harpları hakkında yazılan eserlerin en güzellerinden biridir. Uzun bir tettebbü mahsulu olan ve 545 sahifelik bu eser 35 lira fiatla İstanbulda kitapçılarda ve Yeni Kafkas dergisi idarehanesinde satılmaktadır.

Bu eseri kültürel ve istifade bakımından hemşerimize ve vatandaşlarımıza müjdelere, okumalarını tavsiye ederiz.

Yeni Kafkas

VEFAT

Merhum Tahir Rüştü Baç'ın refikaları Bn. Makbule Paşahan Baç'ın 8/X/1958 de İstanbulda vefat ettiği haber alınmıştır. Merhumeye mağfiret, çocukları Avukat İhsan, Muhsin Baç ile kızı Seniha Esine, damadı albay Dr. Cemil Esine ve diğer akrabalarına baş sağlığı dileriz.

Yeni Kafkas

TEBERRÜ

Kayseri Millet Vekili sayın hemşerimiz Hakkı Kurmel'in Kafkas Kültür Derneğine 100 lira bağışta bulunduğu memnuniyetle haber alınmıştır.

Yeni Kafkas dergisi, Kafkas menkibe, destan, fıkra ve efsaneleri için bir müsabaka açmıştır.

Dergi idaresine gönderilecek seçme yazılardan en güzelinin yazarına derginin bir senelik abonesi, ikinci bir Kafkas albümü, üçüncüye meşhur Rus edibi Lermentof'un, Mehmet Ketey tarafından türkçeye çevirilen İsmail bey Kafkas romanı hediye edilecektir.

Yeni Kafkas

İzmir Hatıralarım

Röportaj :
Dr. Hilmi TUĞUJ

45. inci devre sahra sıhhiyesinde yedek subay olarak çalışırken İzmir muhitinde tetkik benim için güzel ve önemli bir mevzu oldu. Temas ettiğim köy ve yerlerde hemşerilerle tanışmak saadetine kavuştum ve çok sevindim. Kafkas kültür derneğinin kültürel ve sosyal hizmetleri mevzuu hemşerilerimizle görüşmek için iyi bir sebep oldu. Câzip bir seyahatada yol açtı. Zaten doktorluğun bir tarafı da içtimai hizmet değil mi? Hem tedavi, hem tenvir... Bazı köylerinde gezip görüyorum. Dergi okuyucularına bu köyler hakkında ara sıra olsun bir röportajla tanıtabilirsem pek bahtiyar olurum.

Mevzuumuzun ilkin, Arıkbaşı köyü olarak alıyorum:

Bu köy İzmirin güzel kazalarından Torbalı - Bayındır demir yolu üzerinde ve orta mesafede İzmir'e 62 kilometre uzaklıkta bulunan Arık başı; küçük Menderes ovasının kuzeyinde bir vadinin ovaya açıldığı yerde mevcut bir müstakil tepenin batı güneyinde kurulmuştur. Güneyi yeşil ve geniş bir ova olan köy; kuzeyinden doğu batı istikametinde uzanan dağ silsilesi ile sıralanmıştır. Köy suyunun yeni baştan tanzimi köyün kısa bir zamanda yeşillenmesini temin etmiş ve köy portakal, limon ağaçları ile adeta süslenmiştir. İstasyon köyün güneyinde ve hemen bitişindedir. Ortasından İzmirden gelip ödemise giden şose geçer. Bu yol üzerinde ve köyün meydan yerinde yaşlı çınarları ve bir kuyuyu havi bahçesile güzel bir dinlenme durağı vardır. Köylü yakın zamana kadar içme suyunu kuyularından temin ederken şimdi buna doğudan gelecek olan çeşmelerini katmak üzeredir.

Arık başı o ovada tek başına Kafkasyadan gelen vatandaşlarla meşkündür ve bugün yüz haneli olup 600 nufusa maliktir. Adet ve anane bakımından kısmen muhafazakâr, kısmen civar köylerin tesirlerini taşır. Bu köyde millî mücadeleden sonra Kafkas usulunca düğün yapılamamış. Sebebini sorduğumda, bana en salâhiyetli lisan ile bu meseleyi şöylece naklettiler:

«Millî mücadele sonlarına kadar bu köyde her âdetimiz aynen devam edegelirdi. Köyde güzel bir düğün, bir eğlenti yapılırken adet üzere ceviz veya fındıklı bayraklı yarışıda bu meyanda yapıldı. Her

nasıl bu bayrağı hükümet erkânından birine duyurmuşlar, o zatta «Bir devletin bir bayrağı olur. Bu ikinci bayrakta neden çıktı?» diyerek köyümüzü mahkemeye verdiler. Haklı olan köylümüz; müsait olmayan o zamanki fena şartlar içinde defalarca mahkemeye gitmek zorunda kaldılar. Çok zahmetler çektik, Masum bir milleti temsilen korktuk. Üzüldük, ızdırıp duyduk, Nihayet, müdafaamızı bir avukata bıraktık. Avukat çok uğraştı. Biz neye uğradığımızı hâlâ anlayamamıştık. Çünkü, ne bir gâye vardı, nede âdetlerimizden hariç bir şey yapmıştık. Avukatımız, muhataplarına: «Gidin bakın, bu bayraklar mevcuttur. Eğer mevcut değilse ve her bulacağınız bayrak aynı ise kararınızda haklısınız, aksi halde Arık başı köylüsü haklıdır» demesi üzerine köye salâhiyetli memurlar geldiler, evlerden kızların yaptıkları ayrı ayrı özellikte ve yapıda olan cevizli bayrakları topladılar, incelediler, her birisinin ayrı ayrı yapıda ve renkte olduğu, bunların ancak yarışlara has ve adetleri icabı yapıldığına karar verdiler ve bizde mahkemeyi kazanıp beraat ettik. İşte o gün bugün çekingenliğimizden dolayı köyde düğünümüzü, davul çalmak ile yapmaktayız.»

Bu hikâyeyi dinledikten sonra köylüye dahada ısındık ve görüşmek arzusunu belirttik. Kafkasyadan gelme yaşlı ve muhterem bir zat ile tanıştık. Geçirilen kara günlerle ızdırapların sona erdiğini, memlekette demokrasi ve hürriyetle insan haklarına kıymet verildiğini, baskı gibi eski zihniyetlerin tarihe karıştığını hatırlatıp izahlara çalıştık. İzmirde yaptığımız balonun da bunu teyit edici mahiyette bulunduğunu, bundan böyle bu vatanımızda güzel âdetlerimizin aynen yaşayabileceğine temas ile sözlerimize son verdik ve genç kızlarımızı bir araya getirerek köyde mevcut bir armonikten de istifade ederek bir arada güzelce eğlendik ve uzun zamandır mübhemiyetler içinde kalan Arık başı köylüleri ile anlaşabildiğimiz kanaati ile huzur içinde oralardan ayrıldık.

Arık başına gitmemi temin eden faal hemşerimiz sayın Kemalletin Baysal'a ve onu tanımama vesile olan İzmir balomuza ve dolayısıyla bu baloyu temin eden İzmir İl fakirleri koruma cemiyeti mensuplarına ve K.K. derneğine teşekkürlerimizi ulaştırmayı sayın Yeni Kafkas dergisinden bilvesile rica ediyorum.

Son Şövalyeler Ülkesi

Adilbek KULATTI

Tanınmış şimali kaskasya resamlarından Halil Bek Mussayassul tarafından yazılmış ve L. Laport tarafından işlenmiş olan bu kitap müellifin doğum gününden, Kafkasyayı tekrederek Türkiye yolu ile Almanyaya gönderildiği tarih olan 1921 ye kadar hayatını ihtiva eden bibliografik bir eserdir.

Şahsi hayat tasvirinde müellif gördüklerini ve işittiklerini o kadar meharetle tesbit ve tasvir etmiştir ki, her keste şimali Kafkasya hakkında doğru bir fikir hasıl oluyor.

Halil Bek; Yurdunun tabiatını ahalisini, mazisi ile hazırını isabetli renklerle kabartmaktadır. Putperestlik ve islâmiyet unsurlarının güzel bir şekil ve surette kaynaştığı görülen eski zaman adetlerinin halk bayramlarındaki bakiyelerini (el değmemiş toprağı ilk defa sürenken yapılan «ÖÇBAY» merasimi «yağmur yağdırma şarkısı merasimi ve başkaları» mü kemmel surette tasvir edilmiştir. Şarkılı rakş halk cöglenceleri, at yarışları yiğitlik, silâh oyunları, kartal, kaplan ve kurt avları muvaffakiyetle canlandırılmıştır.

Kitap, Nart hikâyelerinin, eski efsanelerin ve halk itikatlarının teshir edici güzelliklerini yaymaktadır. Bu eserde Kafkasyanın çok cepheli sevinç, şen ve keder hayatı meydana konulmuştur. Şimali kaskas halkının sanatkâr dehâsının geçirdiği tekâmül yolları açık kabarık surette kaydedilmiştir. Müslümanların (Hârâm-günah) telâkki ettikleri şeyleri... hele küçük Halilin dindar olduğu dikkate alınır sa tasvir etmek daha kolay değildir. Bu yüzden onun kalbinde bâzan şiddetli reaksiyon ve mücadele vuku buluyordu. Fakat nihayet galip geldi ve hatta, çocuğı çok seven medrese hocası da razı oldu. Yalnız figürlerin kafalarını (KESMEYİ) tavsiye ettiğinden oda bunu kaşul ederek boyunlarda zor seçilen çizgilerle iktifa etti.

Pek güzel olan tabiatı hesaba katmâzsak, Halil Bekin, ressamlığa aşkını tahrik eden ilk muallimleri mezar kitabeleri ustaları ile boyacı gibi tesadüfi sanatkârlar olmuştur. Halil Bek ailesinin ve kendisinin hususi hayatından bir çok şeyler anlatıyor. Kendi romanları üzerinde duruyor ve çocukluk çağında küçük Necid'e ve gençlik zamanlarında Rum kızı Nina'ya sevkisini anlatıyor. Bu Rum kızı Şimali Kaf-

kasyanın İstiklâl savaşlarında Timur Han şora da çıkardığı bir dergide kendisine yardım etmiş ve onda güzel tesirler bırakmıştır. İstanbulda iken Ksenya Aleksandrova adlı bir Rus aktrisi onun nazarında yabancı olarak kalmış ve ondan yurdunun ışığını, hazinesini gizlemiştir.

Gözünün önünde, ekranda olduğu gibi hâdiseler, halkın içinden ve kendisinin mensup bulunduğu Kafkas aristokrasi muhitinden aldığı tipler galebe çalıyor. İyi kalpli, münever, ilâhiyattan başka riya-ziyeyi de pek seven medrese hocası Surgatlı Muhammed de bütün hareketleriyle temizlik örneğı muhterem bir ihtiyardı.

Hayatının en tehlikeli zamanında Habze (Adet) nin kuvvet ve ehemmiyetini hatırlıyan Şimali Kafkasyalı ihtilâlcı marksist, mühendis Mahaç Daha - dayev (Şamil kale - Petrovski) şehrinin onun hatırasına bolşevikler «MAHAÇ KALE» adını vermişlerdir müellifin misafir perverliğinden istifade ediyor ve onu müşkül bir vaziyete sokuyor. Bir müddet sonra kaçmak isterken Mahaç mahvoluyor ve dostlarıyla Rus amelesinden ibaret bir kaç kişi onu defnetmek isterken millî millî Şimali Kafkas ordusuna bağı müfrezelerle karşılanıyor. Mahacın unutulmuş bir halde gömüldüğünü görünce zabıtlar hayret etmişler ve askerlere hemen selam resmî icra edilmesi ve dinî merasim yapılmasını emretmişler. Buna benzer bir manzarayı başka memlekette görmek imkânsızdır. Çünkü Şimali Kafkas dağlarında kendine has kanunlar, habzeler hâkimdir.

Kadın tipleri de, mütevazi güzellikleri, dahili dinçlik ve emekseverliklerle çok güzel tasvir olunmuşlardır. O kadınlarki sessiz ve gürültüsüz olarak rahat Kafkas ailesinin durmadan çalışan mekanizmasını kurmuşlardır. Dağlarının buluttan üstün başlarını adlarıyla aydınlatan Kafkasya tarihinin şanlı kahramanlarını yetiştiren bunlardır. Halil Bek onları, Asil bir erkeğın yapacağı gibi, boşu boşuna medhetmiyor, aynı zamanda saklamıyorda. Yalnız kendisine mahsus olan hususi bir dikkat ve incelikte resimlendiriyor.

Mussayassul ailesi Rusya ile olan şanlı savaşlarda, 1877 senesi isyanlarının korkunç günlerinde ve onu takip eden kanlı tedhiş esnasında, nihayet bütün 50 yıllık istifa devrinde, Cihan harbi zamanında, mesut kurtuluş günlerinde ve en son (Kansız Rus

ihtilâli) günleri ile onun devamı olan günlerde, milleti ile beraber bulunmuşlardır. Bu hâdiselere temas eden Halik Bek bir çok hayatî hâdiseler anlatıyor. Bunlardan en kıymetli olanlar kendisinin iştirâk ettikleridir.

İmam Şamil zamanında maruf naiblerden biri de, Gunib, Salti, Hunzakh, Çoh v.s. kaleleri ve bir çok yol ve köprüleri inşa eden Halilin akrabasından Zekeriyya gibi inşaatçı bulunmuştu isede ondan sonraki zamanlarda akrabalarından bazıları Rus hizmetinde çalışmışlardır, fakat daima bu hizmetten kaçmağa can atmışlardır.

İhtilâl devri istiklaliyetin ilk güzel çiçekleri ve cepheyi terkeden hayasız Rus asker haydutların Şimali Kafkasyada vücuda getirdikleri tahribat dahi parlak surette tasvir edilmiştir.

Hikâyecinin hafızasında İmam Necmettinle karşılaşması unutulmaz bir an, gibi kalmıştır. Talebe Halil Bek'in Almanyadan döndüğünü öğrenen Necmettin; Sosyal demokrat olup olmadığını sormuş, eğer olmuşsa vatanının dostu ve kıymetli bir unsuru olmayacağını ilâve etmiştir. Halil Bek ikinci defa İmam la Temir Han Şurada görüşmüş, İmam burada Halilden bir portresini yapmasını rica etmiştir.

Kafkasya Kurultayı müellifin hafızasında derin izler bırakmıştır. Şimali Kafkasya, Azerbaycan ve Gürcü mümessilleri ümitlerinde ittifak ederek (AN-Dİ) de toplanmışlardı. Şanlı Şamil alaylarının bayrakları altında müritlerin okudukları mukaddes yemin sesleri etrafı cınlıyordu. Burada Gotso'lu Necmettin umum tarafından İMAM ilân edildi. Umumi tesanüd ahengini bozan maruf Uzun-Hacının çıkışı olmuştu. Uzunhacı Ruslarla ne şekilde olursa olsun münasebeti olmuş olanların kurtuluş hareketine iştirakleri aleyhinde bulunmuş ve bu gibileri (Şüpheli ve Yabancı ruhla zehirlenmiş) adlarla adlandırdı.

Tarih, Coğrafi mâlûmât ve resimli Kafkas haritasile süslenmiş (Son Şövalyeler Ülkesi)ni yazarken hangi duygularla hareket ettiğini müellif şöyle izah ediyor:

BİR ÇOK ŞEYLER KAYBEDİLMİŞTİR. FAKAT BENİM İÇİN DOKUNULMAMIŞ YALNIZ VATAN KALMIŞTIR VE O, KARŞIMDA VE ARKAMDA BİR EDEBİYAT GİBİ DURMAKTADIR.»

Zevcesi DR. L. LAPORT, materyali Annan-umirde dikkatle işlemiştir. Müellifin kalemle ve boya ile yaptığı hayattan, tabiattan ve mitolojiden alınmış bir çok resimler eseri daha çok süslemiş ve kitabın kapağında Şimali Kafkasya tezyini sanat ve motifleri yer almıştır.

Bu kitap her Kafkasyalının kalbinde en iyi duygular uyandıracak ve milletin manevî kuvveti hakkındaki imanını takviye edecektir.

Ecnebi ve yabancılar için ise Kafkasya hayat ve halkiyatının tablolarını teşhir eden önemli edebî bir eserdir.

(Son Şövalyeler Ülkesi) Almanyada büyük takdirlerle karşılaşmış, gazetelerin hemen hepsi ondan sitayişle bahsetmiştir. Resmî (Reichsstelle Zur Forderung des Deutschen Schrifttums) gazetesi de bu eseri mekteb, kütüphane ve kiraathanelere tavsiye cylemiştir.

(*) Das Land der letzten Ritter - Von Halil - Bek Mussayassul, aufgezeichnet Von Luise. Verlag C.H. Beck München 1936.

LÜZUMLU BİLGİLER

- ★ Soğuk su konulan teneke, kova v.s. gibi kaplardaki delikler, sakız veya mumla tıkanılır.
- ★ Boyalı tahta eşya, kepek suyu ile yıkanınca çok güzel temizlenir ve parlar.
- ★ Gaz sobalarının kokmasını önlemek için, gazın içine bir miktar naftalin koymak faydalıdır.
- ★ İpeklerden leke çıkarmak için hiç bir zaman amonyak kullanılmaz.
- ★ Musluk taşlarına ara sıra kaynar sirke dökülürse kötü kokuların, tıkamaların önüne geçilir.
- ★ Alüminyum kapları yalnız sabunlu su ile yıkanır. Sirke, soda veya limon kullanmamalıdır.
- ★ Renkli kumaşlar umumiyetle ılık su ile yıkanır ve mümkün olduğu kadar az çitelenir.
- ★ Çiçekler yağmurdanda hemen sonra veya yağmurda koparılmamalıdır.

Hikâye ve Efsaneler

VİBİN ZAV

Kafkas - Rus harpları esnasında bazı garip vakalara, sergüzeştlere tesadüf edilmemiş değildir. Ciddi harp sahneleri yanında enteresan olanlar bir hayli çoktur ve bunların bir kısmı halk hamasiyatında, şarkılarında yer almış, eğlenceli mevzular olmuştur. Bunlardan biri 1835 tarihlerinde Kubanda cereyan eden bir vakadır:

Şimalî Kafkasyalıların bu istiklâl savaşlarından birinde Hağur Bitızz elinde bir kuzu olduğu halde yolda giderken Rus kazakları tarafından yakalanır. Hağur Bitızz Rusçayı, şöyle böyle pek az biliyor.

«Kamandar... Kamandar» demeye başlayınca, Ruslar kendisini alıp birliğe götürüyorlar. Tabii kuzu yanında. Kazaklar, Bitızzı kumandanlarının huzuruna çıkarıyorlar Tercüman orada hazır. Bitızz derhal ve ani bir buluşla, Rus kumandanına bir mütâreke ve muahede akdi için Çerkesler tarafından gönderildiğini ve kuzuyuda hediye olarak verdiklerini söylüyor. Kumandan sevinç içinde. İstenilen günde, itilaf zeminini kararlaştırmak üzere müzakereye hazır olduğuna dair söz veriyor ve Hağuru muhabbetle ve selâmetle salıveriyor.

Köyüne dönen Hağur bu macerayı arkadaşlarına bildirdiği zaman herkes seviniyor. Bununla düşmana dehşetli bir oyun oynamağı tasarlıyorlar. «İyi bir vesile... Ruslara hücum eder ve atarız» diyorlar. Bir de Hağuru tekrar kumandana göndererek müzakere için yer ve gün tâyin ettiriyorlar.

Buluşmadan evvel etraf köylerine haber göndererek, anlaşarak harp hazırlığına giriyorlar ve tâyin edilen günde Ruslarla karşılaşıyorlar.

Hağur Bitızz'ın zekâ, Rus kumandanının gâfiletile Çerkesler Rusları avlamışlardı. Toplantı bir harp sahnesi halini almıştı. Ruslar kaçmağa başladılar. Yakınlarında bulunan Vibin nehrini geçmeye çalıştılar. Bunların çoğu burada itlaf edildi, bir kısmı nehirde boğuldu. Dere yığın yığın düşman cesetleriyle dolmuştu. Suyu giremeyenlerde teslim oldular ve teslim davulu çaldılar. Hamasiyatta (Vibin zav) vakası budur.

Fakat işin garibi, bu şanlı vakanın semeresi olacak olan düşmanın takibi ve daha derinliklere gidilmesi keyfiyeti muharipler arasına karışan ufak bir sui tefehhüm bütün Rus birliğinin esir olmasına mâni olmuştu. Muhariplerden biri, Rusların, etrafın yardımını ile kendilerini topladıklarını ve muntazam bir hücum yapacaklarını göya davul sesinden anlamış ve bunu arkadaşlarına anlatmış. Çerkesler bunu hakikat zanederken harp meydanını terk etmişler ve çekilmişler, esir olmayan Ruslarda kurtulmuşlardı.

TIMETHİL (Tımetıl)

Eskiden Çerkesler dini kitaplara, in'an ve bazı muskalara itikat ederler, taşıdıkları hamaile yemin ederlerdi. Bu yeminden asla dönmezlerdi. Tımethıl bunlardan biridir.

Bu kitap göya Tıme ailesinden biri ormanlarda avla meşgul iken, her tarafı yamış ve ortası yem yeşil kalmış bir çalı topluluğu görmüş, bu çalı ve dikenlerin içi araştırılınca, altın işlemeli, ciltli bir kitap bulmuş, bunun mukaddes kitap olduğuna kani olarak alıp, muhafaza etmiş, yedi kat muşamba içine saklamış.

Bir mal (hayvan, eşya ve saire) zayi edildiği veya çalındığı zaman, kendisinden şüphe edilen kimse bu kitaba yemin etmeye mecbur tutulur, yemin etmediği takdirde, cürmü yaptığına kanaat getirilirdi. Cürmü irtikâp eden kimse bu kitaba yemin etmeye asla cesaret edemezdi. Çünkü yalan yere yemin ettiğinden derhal çarpılır ve çatlayacağına itikat edilirdi.

Tımekue ailesi bu kitabı pek itina ile saklardı. Açılmaz, okunmaz, karıştırılmaz bir kitaptı. Ödünç alınan bu kitap için sahibine bir mükdar bahış verilir. Bu kitabın hâlâ bulunmadığına göre zayi olduğu anlaşıyor.

NATEKUETHİL

Natekue ailesinin de aynı şekilde kudsî bir kitabı yanlarında bulundurdıkları rivayet edilir. Aynı şekilde kullanılan bu kitapta her halde zayi olmuş veya kullanılmasına lüzum görülmemiştir.